

NİSAN
MAYIS
HAZİRAN

97

SAYI: 116

ISSN 1300-1469

KOOPERATİFÇİLİK

ÜÇ AYLIK
KOOPERATİF İNCELEMELER DERGİSİ

TÜRK KOOPERATİFÇİLİK KURUMU
TÜRK KOOPERATİFÇİLİK EĞİTİM VAKFI

Türk Kooperatifçilik Kurumu Organları YÖNETİM KURULU

- Başkan :** Prof.Dr. Rasih DEMİRCİ
Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. İşletme Bölümü Öğretim Üyesi
- Başkan Yardımcısı :** Prof. Dr. Ahmet ÖZÇELİK
A.Ü. Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü Öğretim Üyesi
- Muhasip Üye :** Yrd. Doç. Dr. Nevzat AYPEK
G.Ü. Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi
- Üye :** Doç.Dr. Kadir ARICI
Gazi Üniversitesi İİBF Öğretim Üyesi
- Üye :** Doç. Dr. Burhan AYKAÇ
Gazi Üniversitesi İİBF Öğretim Üyesi
- Üye :** Erol DOK
Ziraat Yüksek Mühendisi, İş adamı
- Üye :** Prof.Dr. Celal ER
A.Ü. Ziraat Fakültesi Öğretim Üyesi
- Üye :** İrfan GÜNDOĞDU
T. Tarım Kredi Koop. Merkez Birliği A.P.K. Değerlendirme ve Koordinasyon Şefi
- Üye :** Doç. Dr. Mevlüt KARAKAYA
G.Ü. Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi
- Üye :** Yavuz KOCA
Toprak Mahsulleri Ofisi Genel Müdür Müşaviri
- Üye :** Dr. Nurullah ÖZCAN
Çevre Bakanlığı Çevre Kirliliği Önleme ve Kontrol Genel Müdür Yardımcısı
- Üye :** Kamil ÖZDEMİR
Pankobirlik Genel Müdürü
- Üye :** Yrd. Doç. Dr. Ahmet TURAN
A.Ü. Ziraat Fakültesi Öğretim Üyesi
- Üye :** Nevzat USLUCAN
Tarım ve Köyışleri Bakanlığı Destekleme Dairesi Başkanı
- Üye :** Dr. Selim YÜCEL
T. Şeker Fabrikaları A.Ş. Şeker Enstitüsü Deneme ve İstatistik Şubesi Şef Uzmanı

DENETLEME KURULU

- Başkan :** Nail ÇELEBİ
Tarım ve Köyışleri Bakanlığı Başmüfettişi
- Üye :** Yrd. Doç. Dr. Süleyman COŞKUNER
G.Ü. Teknik Eğitim Fakültesi Makina Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi
- Üye :** Mevlüt KAVAS
Pankobirlik Mali İşler ve Bilgi İşlem Müdürü

HAYSİYET DİVANI

- Başkan :** Nurettin HAZAR
Türk Kooperatifçilik Kurumu Eski Başkanı
- Üye :** Metin AKIN
T. Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği Hukuk Müşaviri
- Üye :** Hüsnü POYRAZ
Türk Kooperatifçilik Kurumu Eski Başkanı

KOOPERATİFÇİLİK

ÜÇ AYLIK KOOPERATİF İNCELEMELER DERGİSİ

Sayı : 116

Nisan - Mayıs - Haziran 1997

Türk Kooperatifçilik Kurumu ve Türk Kooperatifçilik Eğitim Vakfı Tarafından

Üç Ayda Bir Yayınlanır

Fiyatı : 400.000.- TL.

Yıllık Abone : 1.500.000.- TL.

Yurtdışı : 4 \$

Yazışma Adresi : Türk Kooperatifçilik Kurumu
Mithatpaşa Caddesi 38/A - 06420 Kızılay/ANKARA
Tel : 431 61 25 - 431 61 26 Fax : 434 06 46

Türk Kooperatifçilik Kurumu Adına Sahibi
Prof.Dr Rasih DEMİRCİ

Yazı İşleri Müdürü
Prof.Dr. Celâl ER
Teknik Sorumlu
İrfan GÜNDOĞDU

YAYIN KURULU

Başkan : Prof. Dr. Ahmet ÖZÇELİK
Raportör : Yrd. Doç. Dr. Ahmet TURAN
Üye : İrfan GÜNDOĞDU
Üye : Yavuz KOCA
Üye : Osman OKTAY
Üye : Dr. Selim YÜCEL

Yayımlanan yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
Başyazı	3
Tüketim Kooperatiflerinin Önemi Prof. Dr. Ahmet ÖZÇELİK	4
Endüstri Bitkileri Tarımında Üretici Örgütlenmesi Belgin COŞGE - Doç. Dr. Nilgün BAYRAKTAR	27
Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın Merkezi Örgüt Yapısının Geçirdiği Evreler İsmet TAYŞİ	38
İşletmelerde Gelişme ve Kalite Yönetimi Osman ATAY	58

B A Ş Y A Z I

Değerli okuyucular;

Kooperatifçilik dergimizin bu sayısında; konu başlığı itibariyle az, ancak içerik yönüyle hacimli yazılarla yine sizlerle beraber olmanın mutluluğunu yaşıyoruz.

Dergimizin son birkaç sayısında, genellikle sizlerden kooperatifçilik ile ilgili yazılarınızı beklediğimizi sürekli tekrarlıyoruz. Bu geleneği bu sayı içinde yineliyor, kooperatifçilikle ilgili yazı ve makale teminindeki sorunlara karşın, dergimizde kooperatifçilikle ilgili yazılara yeterince yer veremediğimizi bir defa daha belirtmek istiyoruz.

Bu sayımızda;

Prof. Dr. Ahmet ÖZÇELİK "Tüketim Kooperatiflerinin Önemi" başlıklı yazısıyla Dünya ve Türkiye'de ki tüketim kooperatifçiliğinin mevcut durumuyla, öneminden bahsetmektedir.

Doç. Dr. Nilgün BAYRAKTAR ve Belgin COŞGE "Endüstri Bitkileri Tarımında Üretici Örgütlenmesi" konulu yazılarında, genel olarak tarım sektöründe üretici örgütlenmelerinden bahsederek, kooperatifçiliğe de yer vermektedirler.

İsmet TAYŞI, "Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın Merkezi Örgüt Yapısının Geçirdiği Evreler" isimli çalışmasında Bakanlığın kurulduğu tarihten bugüne kadarki geçirdiği safhalardan söz ederek konu ile ilgili tablo ve şemalarla güzel bir çalışma ortaya koymaktadır.

Dergimizin son yazısı Osman ATAY'ın "İşletmelerde Gelişme ve Kalite Yönetimi" başlıklı yazısı. Bu çalışmayı da ilgi ile takip edeceğinizi umuyoruz.

Bu sayımızdaki makale ve yazıların bütün okuyucularımıza ve ilgilenenlere yararlı olabileceği inancı ve umuduyla, kooperatifçi selamlar...

TÜKETİM KOOPERATİFLERİNİN ÖNEMİ

*Prof. Dr. Ahmet ÖZÇELİK **

Ekonomik ve sosyal hayatın gelişmesi, mal ve hizmetlerdeki çeşitliliğin artışı, teknolojinin ve medeniyetin sunduğu yeni imkanlar, tüketici durumunda olan kişiler, seçimlerinde büyük bir şaşkınlığa ve çaresizliğe uğratmıştır. İlk zamanlarda sınırlı sayıda olan mal ve hizmetler çok büyük bir genişleme ve çeşitlilik göstermiş, tüketici bu mal ve hizmetleri seçip kullanırken bir hayli zorlanır hale gelmiştir. Teknolojinin devamlı yeni ürünler arzemesi, reklamlar, yeni satış teknikleri; tüketiciyi yönlendirebilmektedir. Bu faaliyetler neticesinde piyasaya arz edilen malların sağlığa zararlı olup olmadığı ve verilen paranın karşılığında değer miktar ve kalitede malın alınıp alınmadığı gibi iki önemli mesele ortaya çıkmaktadır.

Tüketici alım kooperatifleri iyi kalitede ve uygun fiyatta çeşitli tüketim malları sağlayarak, üyelerin gerçek gelirlerini artırmak ve yaşam düzeylerini yükseltmek için kurulan, tüketicilerin tüketim davranışlarında toplu hareket etmeleri ile bazı avantajlar kazanarak bunları tüketiciler lehine değerlendirebilen teşkilatlardır.

Sabit gelirli olanların zaruri ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri, aldıkları ücretin genellikle düşük ve fiyatların yüksekliği dolayısıyla güç olabilmektedir. Sabit gelirli olanların, gelirlerinin artırılması ile hayat seviyelerinin yükseltilmesi gayesi, fiyat artışları sebebiyle gerçekleşmemekte ve ücret artışının tek başına fazla bir katkısı olmamaktadır. Devletin tüketiciyi korumayı amaçlayan tedbirlerine rağmen, tüketiciler kullandıkları tüm mal ve hizmetlerin kalite ve fiyatları hakkında bilgi sahibi olamamakta, pazarda hileli ve insan sağlığına zararlı tüketim maddeleri bulunabilmektedir.

Batılı ülkelerde, özellikle II.Dünya Savaşından sonra, iktisatçılar ve sosyologlar "tüketicilerin ekonomik korunması meseleleri" ile yakından ilgilenmeye başlamışlardır. Tekel fiyatları sorunu çeşitli inceleme ve araştırmalara konu olmuştur. Ekonomistlerin çoğu, devletin iktisadi hayatın akışıyla ilgili bazı girişimlerde bulunması gerektiğini, tüketicileri koruyucu tedbirlerin alınmasına yardımcı olunması lazım geldiğini, tüketici halkın korunmasında en iyi teşkilatlanma şeklinin kooperatif olduğunu belirtmişlerdir.

* Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü

Tüketicilerin içten gelen dayanışma duygularıyla, adaletli bir fiyat düzeni kurabilmek, hilesiz bir kalite yaratabilmek kendi mağazalarını kurabilmek ve yönetebilmek üzere iktisadi güçlerini bir araya getirmeleri halinde kooperatifleşmeden söz edilebilir. Dar gelirli tüketiciler yalnız ülkemizde değil, bütün dünyada nüfusun büyük bir kısmını teşkil etmektedir. Bu bakımdan dar gelirli tüketicilerin korunması meselesi, bütün ülkelerde, özellikle son yüzyılda büyük önem taşımıştır ve halen de taşımaktadır.

Tüketicilerin korunması meselesini çözümlenmekte ilk araç, eğitim ile birlikte teşkilatlanmadır. Tüketicilerin korunmasında oynadıkları rol ülkeden ülkeye değişiklik gösteren tüketim kooperatifleri, probleme çözüm olabilecek araçlardan bir tanesidir. Kurulacak kooperatiflerin herhangi bir satış mağazası yerine, kendi müşterek malları olan yerden ihtiyaçlarını karşılamaşının manevi bakımdan da oldukça büyük önemi olabilmektedir. Birlik ve dayanışma sayesinde gönüllü olarak meydana getirilen ortak eser, bu manada tüketicilerin güvendikleri, ümit besledikleri bir yer haline gelmiştir.

Tüketim kooperatifleri, aracıyı resmen kaldırabilmesi tüketim konularını üretim aşamasına geçirip, çeşitli malların istihsaline girişebilmesi, bu suretle fiyatları piyasaya göre düşürmesi ve kalite sağlamaş, üyelerine faydalı olduğu kadar piyasada düzenleyici rol oynatabildiği ölçüde kamuya da hizmet etmektedir.

Tüketim kooperatiflerinin gerek mahalli gerek milli seviyede fiyatlar genel seviyesi üzerinde istikrar sağlayıcı olarak oynadıkları rol ve yaptıkları etki, bu kuruluşların itibarını artırmaktadır. Bazı hallerde tüketicilerin menfaatlerinin kooperatifler yoluyla korunması, gıda maddeleri satışında olduğu kadar, diğer ürünlerin perakende ticaretinde de kooperatiflerin payını çok değişiklik göstermekle birlikte %50'ye kadar çıkarabilmektedir.

Yaygın ve etkin bir tüketim kooperatifçiliği hareketi sadece tüketiciye uygun fiyatla mal sağlamaşla kalmaz, aynı zamanda satılan malların kalitesinin iyileştirilmesine, araçların kar oranlarını uygun bir düzeye indirmesine de sebep olur.

Pek çok tüketim kooperatifi üyelerinin ihtiyacı olan mallar yanında hizmet de arzederler. Bunlar şahsi karakterde veya ev işlerine bağlıdır. Örneğin; çamaşırhane, berber, tatil kolaylıkları, lokanta, cenaze lavazımatı v.b. sayılabilir. Birleşik tasfiyehanelerine sahip olmuşlardır. İsveç'te otomobil sahipleri, tarımcılar ve balıkçılar benzin satın almak üzere kooperatif kurmuşlardır.

Avrupa'da hayat standardı yüksek olan gelişmiş ülkelerden İngiltere ve F.Almanya'daki insanlar, memleketlerinde XIX. asrın ortalarında, kooperatif hareketin başlaması, onların hayat standartlarını yükseltmekte önemli rol oynamıştır. Kooperatifler bu hizmeti, tüketiciler yararına piyasanın durumunu düzeltmek suretiyle yerine getirmişlerdir.

Kooperatifler aracılar ortadan kaldırmak için mallarını kendi satış mağazalarında, kooperatif tarafından tespit edilen fiattan satarlar. Satışlar ortak olan ve olmayan herke-se yapılır. Ortak ile olmayanlar ayırt edilmez. Ancak üye olanlara taksitli satış gibi bazı kolaylıklar sağlanır. Tabii ki hizmetin karından da risturn almak suretiyle ortak olanlar istifade edebilirler. Kooperatif bir aracı olarak kabul edilmez. Fiat artışları, konjonktürel hareketler devamlı olarak kontrol edilmeye çalışılarak toplumun istekleri ilmi yollarla in-celemelere tabi tutularak, gelecekte ulaşılabilecek sonuçlarla ilgili planlar yapılır.

Aracıların ortadan kaldırılmasında kooperatifler en tesirli vasıtalarından biridir. Bir çok gelişmiş ülke tarafından uzun yıllar önce bu gerçek anlaşılarak, kooperatifçilik hare-ketine gereken önem verilmiştir. Bazı batı Avrupa memleketlerinde belirli sahalarda tü-ketim kooperatiflerinin üretim içinde bulunmaları ile aracılar ortadan kalkmıştır. Koope-ratifler memlekette mal bolluğuna ve fiat birliğine sebep olabilmektedir.

Tüketim kooperatifleri fiat artışlarını önlemekle kalmayıp piyasa fiatının teşekkül et-mesini de etkileyebilen kuruluşlardır. Aktif bir fiat politikası uygulayarak yani piyasa fi-yatından daha ucuza satan ve az risturn dağıtan tüketim kooperatiflerinin güçlü olduğu durumlarda, bu kooperatiflerle rekabet edebilmek ve kendi müşterilerini kaçırmamak için, piyasada yer alan diğer kuruluşlar, sattıkları malların maliyetlerini ve satış fiatları-nı yeniden gözden geçirmek durumunda kalırlar. Böylece tüketim kooperatiflerinin uy-guladıkları fiatların üzerinde bir fiattan mal satmak, piyasa payını koperatifler lehine kaybetmek olacağından, kooperatifin fiatları bir nevi tavan fiat gibi piyasada rol oynar-lar. Bu durum daha çok kar hadlerinin yüksek, eksik rekabetin bulunduğu az gelişmiş ülkelerde geçerli olabilmektedir. Çünkü gelişmiş kapitalist ülkelerde piyasadaki hızlı re-kabetten dolayı, fiatlar, zaten tavan fiatına yakın bir seviyede oluşmaktadır.

Tüketicinin korunması hareketinin yerleşmiş olduğu ülkelerde, tüketicilerin ikinci derecede teşkilatlar kurduklarını, özellikle toptan satış mağazaları yoluyla bilhassa yiye-cek işlediklerini, danışma ve rehberlik teşkilatları kurduklarını, eğitim kurumları geliştirdiklerini, özel bankalara ve sigorta şirketlerine sahip olduklarını görüyoruz. Bu geliştirmelerin hepsinin amacı, tüketicilerin hayat düzeyini yükseltmektir. Bu ülkelerde ticaretin tanzimi konusunda kendine has sistemler, aldatılan tüketicilerin baş vuracağı merciler bulunmaktadır. İngiltere'de bu konuda tüketiciler tarafından kurulan teşkilatlar tüketiciyi koruyan kamu teşkilatları ve özel sektörde yapılan düzenlemeler vardır.

Avrupa'da 1890 yılından sonra kurulan tüketim kooperatifleri dikey birleşmenin fay-dasını anlamışlardır. Örneğin F. Almanya, Fransa, İsviçre, Danimarka ve Belçika'da merkezi bir satın alma teşkilatının kurulmuş olması, tüketim kooperatifçiliğinde gelişme ve genişleme sağlamıştır.

Tüketim kooperatiflerine, kooperatif doktrinin uygulanmasına imkan vermesi açısın-dan da ihtiyaç bulunmaktadır.

Tüketim korunmasıyla ilgili olarak yapılan bir araştırmanın sonuçlarına göre tüketiciler, gıda maddeleriyle ilgili olarak en fazla bozuk, bayat mal, düşük kalite ve fahiş fiattan şikayetçi olmuştur.

Kooperatif şeklinde teşkilatlanmış tüketici her şeyden önce, ekonomik ve sosyal yönden bir dayanağa sahip olacaktır. Bu dayanak piyasanın olumsuz tutumları karşısında susmayacak, aşırı kar peşinde koşanların önlerine çıkacaktır. Böylece tüketici, fiyat hareketleri karşısında bilgisiz kalmayacak, satın aldığı malın gerçek değerini öğrenmiş olacaktır. Bunun için kooperatifin, uygun bir fiyat politikası yürütmesi gerekmektedir.

İşçinin ekonomik korunmasını yalnızca sendikalaşmak yönünden değerlendirmek bir noktada imkan dışı kalmaktadır. Örneğin hayat pahalılığının hüküm sürdüğü ortamlarda, işçilerin hayat seviyelerini yükseltmek için imzalanan toplu iş sözleşmelerinin etkisi, fiyat artışları karşısında tesirini kaybedebilmektedir. Bu durumda, işçilerin zaruri tüketim maddelerini piyasadan daha ucuza bir fiyatla temin edebilmeleri, pahalılığı önlemede, istihdam kadar etkili bir yol olacaktır ki, bunu gerçekleştirecek kuruluşlar olarak karşımıza tüketim kooperatifleri çıkmaktadır.

Kırsal kesimdeki, tarımsal amaçlı kooperatiflerle işbirliği içerisinde bulunacak tüketim kooperatifleri gereksiz araçları ortadan kaldırarak, pazarlama kanallarını asgariye indirerek üretici-tüketici diyalogunu başlatarak, kırsal kesimdeki kooperatiflerin daha hızlı gelişmesine katkıda bulunabilecektir.

Tüketim kooperatifleri ve üst teşkilatları; Kurslar, konferanslar ve seminerler düzenleyerek çeşitli yayınlar yaparak tüketiciler arasında haberleşme ve dayanışma sağlayabilecek ve kullanılan mal ve hizmetlerin niteliği, kalitesi ve fiyatları hakkında halkı aydınlayabilecektir. Elde edilen karların risturn olarak tüketiciye geri dönmesi zorunlu tasarruf sağlayabilecektir.

Tüketim; malların ya bir daha kullanılmamak üzere yok edilmesi, ya da aracı tüketiciler tarafından yeni bir mamül yaratmak üzere kullanılmasıdır.

1163 Sayılı Kooperatifler kanunu'nun 1. maddesinde kooperatif şu şekilde tarif edilmiştir: "Tüzel kişiliğe haiz olmak üzere ortaklarının belirli ekonomik menfaatlerini ve özellikle meslek ve geçimlerine ait ihtiyaçlarını karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle sağlayıp, korumak amacıyla gerçek ve tüzel kişiler ile özel idareler, belediyeler, köyler, cemiyetler ve dernekler tarafından kurulan değişir ortaklı ve değişir sermayeli teşekküllere kooperatif" denir.

Kooperatifin ekonomik tarifini ise Fındıkoğlu şöyle yapmıştır: "İstihsal, kredi, istihlak ve mesken temini gibi başlıca ekonomik ihtiyaçların temini maksadıyla kendi arzu ve iradeleri ile bir araya gelen, bu ihtiyaçları karşılamak için kendi iktisadi gayretleriyle bir işyeri ve işletme vücuda getiren insanların birleşme teşebbüsüne kooperatif denir".

Uluslararası Kooperatifler Birliği (ICA) en son 1995 yılında kooperatifi şöyle tanımlamıştır: "Kooperatif, ortak ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçlar ve istekleri, müşterek sahip olunan ve demokratik olarak kontrol edilen teşebbüs vasıtasıyla karşılamak üzere gönüllü olarak biraraya gelen insanların oluşturduğu özel bir teşkilattır".

Tanımlardan anlaşılacağı üzere kooperatifçilik, ekonomik ve sosyal bir doktrindir. Yani özel bir tip teşebbüs kurmak suretiyle, cemiyetin ekonomik yapısını daha adil kılmaya iradesine dayanan bir faaliyete verilen isimdir. Bu özel teşebbüs, ondan faydalanan olan üretici ve/veya tüketiciler tarafından kurulacak ve demokratik yönetim prensibi çevresinde, ortaklarına ve topluma hizmet edinmeyi amaç edinerek çalışacaktır.

Yukarıda açıklanan kooperatifçilik tariflerinden sonra, tüketim kooperatiflerinin tanımını şöyle yapmak mümkündür; Kendi istekleri ile işbirliği ve karşılıklı yardımları içerisinde ekonomik güçlerin bir araya getiren kimselerin, temel gıda ve ihtiyaç maddelerini iyi kalitede ve ucuza temin etmek amacıyla kurdukları, değişir sermayeli, değişebilen ortaklı, tüzel kişiliği ve kendi has karakteri olan ortaklıklardır.

Kooperatifçilikle ilgili hemen her eserde ayrı bir kooperatif tanımı bulmak mümkün olduğu gibi, çeşitli yayınlarda da tüketim kooperatiflerinin muhtelif tanımlarına rastlanmaktadır. Bu konuda oldukça tatminkar ve kapsamlı bir tanımı Mülayim şu şekilde ifade etmiştir. "Tüketim kooperatifi, tüketicilerin, özellikle dar gelirli tüketicilerin ihtiyaçları olan tüketim maddelerini en iyi şekilde ve mümkün olduğu kadar ucuza-maliyet fiyatına sağlamak üzere dayanışma suretiyle iktisadi güçlerini bir araya getirmeleridir".

Ekonomik sahada ilerlemiş ülkelerde fertleri sıkan ve her an hayat seviyesini bozan piyasa dalgalanmalarını önlemek ve piyasayı düzenlemek üzere kurulan kooperatifler büyük başarılar elde etmişlerdir. Birer hizmet kurumu olan kooperatiflerin amacı, üyelerine ucuza mal temin etmenin yanında, maliyeti düşürmek, temiz ve standart mal sağlamak, her türlü hile usullerini ortadan kaldırmak ve bu sayede piyasada güvenle alınabilecek tüketim maddelerinin yerleşmesine sebep olmaktadır.

Kooperatifler ekonomik buhranları önlemeye sebep olan ve bu buhranın toplum üzerindeki tesirlerini azaltan koruyucu kurumlardır. Bu sebeptendir ki, harbin yarattığı geniş ekonomik sarsıntıları önlemek üzere dünyaca alınan ve artan tedbirler arasında kooperatifçilik geniş bir ilgi toplamıştır. Fransa hayat pahalılığı ile mücadele çarelerini kooperatiflerde bulurken, kooperatiflerin anavatanı olan İngiltere'de kooperatifler vasıtasıyla piyasada fiyat yükselmeleri önlenmiştir. Harbin doğurduğu zaruretlere karşısında ülkemizde de bilhassa tüketim kooperatifleri geniş bir gelişme göstermişlerdir.

Tüketim kooperatifi anasözleşmesinde bu kooperatiflerin amaçları aşağıdaki gibi sıralanmıştır:

a) Üretim merkezlerinden, ilk ellerden ve diğer satıcılardan ucuza satın alacağı tüketim maddelerini ortaklarının istifadesine sunmak,

- b) Diğer tüketici v.s. kooperatiflerle işbirliği yapmak,
c) Ortaklarının sigorta ihtiyaçlarına aracı olmak,

d) Ortaklıkları çeşitli ihtiyaçlarına lüzum ve zaruret görülenleri yurt dışından ithal suretiyle temin etmek. Bu amaçla gerekli hallerde tüketim kooperatifleri üst kuruluşları ile işbirliği yapmak ve bu kuruluşlara ortak olmak,

e) Gayelerine uygun gördüğü her nev'i gayri menkulleri satın almak ve yaptırmak, gerekirse ihtiyaç fazlasını satmak,

f) Konusu ile ilgili işletmeler kurarak, ortaklarının ihtiyaçları için üretim ve faaliyete bulunmak, bu konuda kurulmuş teşebbüslere iştirak etmek,

g) Ortak ve personel için yardım fonları kurmak,

h) Kooperatif tarafından temini ve dağıtımı mümkün olmayan zaruri ihtiyaç maddeleri için ortaklarına kredi vermek,

ı) Kooperatif amacının gerçekleşmesi için ucuz kredi bulmak.

Tüketici durumunda bulunan kişilerin büyük bir çoğunluğunun kapalı ekonomi devrinden çıkıldığından bu yana, özellikle sanayi inkilabından sonra tarımsal işgücünün hızlanması ile , geçim sıkıntısı içinde buldukları ifade edilebilir. İşgücünün kırsal alanların dar çerçevesinden, şehirlerin geniş çevresine gelmesi, yeni ihtiyaçları ortaya çıkartarak, kişilerin tüketim alışkanlıklarını önemli derecede değiştirmiştir. Süratle artan şehirlî işçi nüfusunun içinde buldukları şartları iyileştirmek, onlara daha iyi bir hayat seviyesi temin edebilmek için birlikte hareket etmenin gerekliliği ortaya çıkmıştır.

Tüketim kooperatifleri, kendi üyelerinin yiyecek, giyecek maddelerini ve hayat için zaruri ihtiyaçlarını kaliteli bir şekilde ve uygun bir fiatla temin ederek satmayı temel amaç edinmişlerdir. Bu suretle kooperatif çalışan kesimin çalışma ve yaşama imkanlarının geliştirilmesini sağlarken, diğer taraftan piyasanın üretici ve tüketici yararlarına hizmet edecek şekilde teşekkülüne katkıda bulunurlar. Böylece ekonominin sağlıklı büyümesi ve gelişmesine de yardımcı olurlar.

Ertürk, yapmış olduğu bir araştırmada tüketim kooperatiflerinin amacıyla ilgili olarak şunları belirtmektedir. "Tüketiciler ihtiyaçlarını daha ucuz, kolay kaliteli ve sürekli bir biçimde sağlayabilmeleri için sadece malı tüketimi anında alan kişiler olmayıp, gerektiğinde üreticiye doğru teşkilatlanarak malla ilgili bir kısım pazarlama faaliyetlerini de, kurdukları, organizasyonları eliyle yürütmeye çalışırlar. Böylece üretici ve tüketici istek ve imkanlarını en iyi, en seri, en ucuz ve devamlı temin etmiş olurlar".

Üretimi tamamlayıcı ve onun vazgeçilmez bir parçası olan ürünün dağıtımı ve satışı; kooperatif hareketinin de vazgeçilmez bir bölümünü teşkil etmektedir. Satış, dağıtım ve pazarlama kooperatifleri bünyesinde birleşen üreticiler; bu kuruluşlar vasıtası ile, pazar stratejilerini geliştirebilmekte ve sürekli olarak iç ve dış pazarlarda meydana gelebilecek değişme ve gelişmelere dikkat edebilmektedirler. Tüketim kooperatifleri, üretimle bütünleşmeleri nisbetinde, üyelerine daha yararlı hizmetler verebilmektedirler.

Tarım ve satış veya üretim kooperatifleri ile tüketim veya tedarik amaçlı kkoopera-tifler arasında iş ilişkileri kurulması, her iki tarafın uyuyacağı bir fiyat üzerinde olduğu takdirde, kendi bünyeleri içindeki maliyet yapısı da olumlu yönde değişebilir. Büyük çapta mal alım-satımı sağlandığı için her birinin ortalama maliyetleri düşer, hem de her iki tarafın marjinal maliyetlerinde önemli tasarruf sağlanabilir. Tarım satış kooperatifle-ri ile tüketim kooperatiflerinin satın alma ve satış kooperatifleri ile tüketim kooperatifle-rinin satın alma ve satış kararları, tarafların kendi dikey organizasyonları içinde bütünleşme derecesine bağlıdır. Tüketim kooperatifleri, tarım kesimindeki kooperatiflerden mal alırken düşük fiyat ödemek istemektedirler. Bu tür kooperatiflerin büyümesi, piyasa fiyatının oluşumunda önemli ölçüde etkili olmaktadır.

Şehirleşme yoğunlaştıkça, tüketim malları piyasaları aksamaya başlamakta, eksik rekabet biçimleri doğmaktadır. Bu duruma bir tepki olarak ise tüketim kooperatifçiliği gelişmektedir. Tüketim kooperatifçiliğinin en çok geliştiği iskanandinav ülkelerinden İs-veç'te kooperatifler her türlü tüketim malının satışını ve imalatını gerçekleştirmekte, böylece üretimle bütünleşmeye güzel bir örnek teşkil etmektedirler.

Gelişmekte olan ülkelerde tüketim kooperatifçiliği, Türkiye dahil, henüz gelişmiş değildir. Yukarıda açıklandığı gibi, amaçlarını realize etmek için, tüketim piyasalarında yer alıp, tarım kesimine yönelen kooperatifler ya mevcut değildir, yahutta ortaklarına hizmet götürecek durumda değildirler. Hemen hemen tüm gelişen ülkelerde tüketim ko-operatiflerinin, büyük kamu ve özel işletmelerinde çalışanlar tarafından kurulduğu görülmektedir. Tüketim kooperatiflerinin her bir çevreden, geniş ortaklı bir kitleye yayıl-ması Türkiye'de henüz mümkün olmamıştır. Gelişmiş ülkelerde tüketim piyasalarına en azından gıda maddeleri konusunda etkili bir biçimde yön verebilen, fiatlarda tüketici le-hine istikrar sağlayabilen tüketim kooperatifleri, Türkiye'de gelişme için önemli bir po-tansiyele sahiptir. Bunu temin etmek için tüketim kooperatiflerinin dikey bütünleşmeye gitmeleri gerekir. Kendi organik gelişmesi içinde yukarıdan tabana doğru ortak koope-ratiflere yavaş yavaş toptan mal tedariki, eğitim, finansman temini gibi hizmetler götü-rülebilir.

Tüketim kooperatifleri beklenen amaçlarına ulaşıp, üyelerine gerektiği gibi hizmet edebilmek için, tüketim mallarının dağılımını rasyonelleştirmeyi, hatta kısmen imalatta bu rasyonelasyonu sağlamayı da denemektedirler. Tüketim mallarının perakende ve toptan ticaretinde özel sektörle tam bir rekabet içinde, faaliyetlerini sürdürecektir şekilde teşkilatlanmışlardır. Tüketim kooperatiflerinin, ekonomik sistem içinde varlıklarını de-vam ettirebilmeleri, çekici olabilmeleri ve gelişebilmeleri, büyük çapta ortaklarının baş-lıca ekonomik menfaatlerini korumada gösterecekleri başarıya bağlıdır.

Tüketim kooperatiflerinin uzun vadeli amaçları, ekonomik sistemi tüketiciye hizmet ettirmek hususunu gerçekleştirmektir. Bunu sağlamak için kendilerinin ekonominin bü-tünü içinde önemli bir rol oynamaları gerekmektedir. Tüketici ile üretici arasındaki yolu kısaltıp, tüketicinin korunması yönü, araçların payını, en az seviyeye indirmek için et-

kin zabıta önlemlerinin alınması yanında, tüketicilerin tüketim kooperatifleri şeklinde teşkilatlanmaları çok önemlidir.

Ücretli işçiler ve genellikle bütün toplumsal gruplar arasında ilk ve önemli gelişmeyi, temel amaçları yiyecek ve benzeri giderleri azaltmak özellikle yiyeceklerde nicelik ve karlılığı sağlamak, ödemeleri zorunlu olarak peşin yatırarak kişiyi borçlu kalmaktan kurtarmak olan tüketim kooperatifleri göstermişlerdir.

Kooperatifçilik hareketi ilk defa Charles Howarth adlı bir işçinin rehberlik etmesi ile Rochdale'de 28 dokuma işçisinin kendi aralarında mütevazı bir tüketim kooperatifi kurmaları ile 21 Aralık 1844 tarihinde başlamıştır. Daha sonra hızla yayılıp, bugün beş kıtada yarım milyarın üzerinde insanı bünyesinde toplayan, yeryüzünün en büyük sosyo-ekonomik akımı niteliğini kazanmıştır.

Gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkelerin hepsinde tüketim kooperatiflerinin ortak sayısı ve birim kooperatif sayısı bakımlarından dünya kooperatifçiliği içerisinde büyük bir yer tuttuğu görülmektedir. Tüketim kooperatifleri Finlandiya, Norveç, İsveç, İzlanda ve Danimarka'da çok gelişmiştir. Bu memleketlerde toplam satışların 1/3 civarındaki bir kısım kooperatifler vasıtasıyla gerçekleştirilmektedir. Tüketim kooperatifleri, Avrupa dışında bazı istisnalar hariç, sınırlı bir şekilde başarı sağlayabilmiştir.

Bir ülkede tüketim kooperatiflerine ihtiyaç duyulması için, o memleketin ekonomisine ilişkin bazı ön şartların gerçekleşmesi gerekir. Tüketim kooperatifçiliğinin İngiltere'de doğması bir tesadüfi olmayıp, İngiltere'nin sanayi inkılabını yapan ilk ülke olmasının tabii bir sonucudur.

Tarımsal ekonominin ağır bastığı ve değişim ekonomisine daha girmemiş bir ülkede, tüketim kooperatiflerinin gelişme şansı zayıftır. Çünkü, tarımsal faaliyetin hakim bulunduğu bir ekonomide, üretim birimi küçük işletmelerdir ve bu işletmeler ya sadece kendi tüketimlerini karşılayacak miktarda ya da kendilerinin üretmedikleri bazı maddeleri temin edebilmelerini sağlayacak kadar bir artış üretmektedirler. Böyle bir ekonomide, pazar için üretim söz konusu olmadığından, az ve sınırlı olan ihtiyaçların karşılanması kolay olmaktadır. Ancak sanayi inkılabı ve onu takip eden gelişmeler, özellikle iş bölümünün artması, pazara dönük yığın üretimin önemini artırmıştır. Bu durumda tüketim kooperatifleri önem kazanmıştır.

Batıda tüketim kooperatifleri, nüfuslarının büyük çoğunluğunu işçilerin teşkil ettiği bölgelerde kurulmuş ve tabandan başlayan bir hareket olması sebebiyle de kısa sürede gelişme imkanı bulmuştur. Batı Avrupa'da 19. yüzyılda görülen bu olgu, Türkiye'de 1950'lerden sonra ortaya çıkmıştır. Kendi kendine yeterli üretim yapan küçük birimler, sanayileşme sürecinin ortaya çıkardığı yığın üretimi yapan büyük işletmeler karşısında rekabet edemez duruma gelmişler ve bunun sonucu olarak, büyük ölçekli üretime geçmek ya da ortadan kalkmak gibi iki alternatifle karşı karşıya kalmışlardır. Türkiye tarımına 1950'lerden itibaren yoğun bir şekilde girmeye başlayan traktör kullanımının hızlandırdığı bu oluşum, 1960'lı yıllardan sonra tabii olarak hızını artırmıştır. Hızlı nüfus

artışı, miras kaidelerinin işletmelerin parçalanmasını önleyici hükümlerinin yetersiz olması v.s. sebeplerle üzerindeki nüfus baskısı artan Türkiye tarım işletmeleri, artık bu nüfusa yeterli bir hayat standardının temininde güçlük yaratmaya başlamış ve köyden şehre doğru tek taraflı göç hadisesini ortaya çıkarmıştır. 1950 yılında genel nüfusun %81,8'ini teşkil eden kırsal nüfusun oranı 1950 senesinde %41 civarında düşmüştür. Özellikle büyük kentlere yönelik olan göç hadisesi neticesinde bu şehirlerde büyük bir tüketici toplum meydana gelmiş ve ağır geçim şartları karşısında tüketim kooperatiflerinin bu kesime yapacağı katkının önemi anlaşılmıştır.

Dünyada tüketim kooperatifçiliğinde ileri gitmiş olan bazı ülkelerle ve Türkiye'deki tüketim kooperatifçiliği hareketinin geçmişten günümüze kadar geçirdiği aşamalara kısaca temas etmede yarar bulunmaktadır.

Tüketim kooperatifçiliğinin gelişmiş ülkelerdeki seyri incelendiğinde yayılma, birleşme ve büyüme dönemi olarak üç safha göze çarpmaktadır.

Kooperatif biçiminde meydana çıkan ve faaliyet gösteren kuruluşların tarihi, insanlık tarihi kadar eski olmakla beraber gerçek anlamda kooperatifçiliğin 1844 yılında İngiltere'de doğduğu kabul edilmektedir. Tüketim kooperatifçiliğinin yurdu olarak İngiltere karşımıza çıkmaktadır.

İngiltere'de kooperatifçiliğin doğmasında Robert Owen'in rolü büyüktür. Owen, özellikle işçi kesiminin ekonomik ve sosyal meselelerini çözümleyici çalışmalar yapmış, işletmesinde çalışan işçilerin ucuz fiatla gıda maddelerini temin etmelerine yardımcı olmak amacıyla tüketim mağazaları açmış, ancak bu mağazalar sisteminin bozukluğu sebebiyle başarılı olamamışlardır.

Owen'den sonra, hareketi William King geliştirmeye çalışmış ve "Union Shop"ları açmıştır. Bu birleşik mağazalar da başarılı olamayarak 1832 yılında dağılmışlardır.

İngiltere'de gerçek anlamda ilk tüketim kooperatifi 28 dokuma işçisi tarafından Rochdale isimli küçük bir kasabada kurulmuştur. Bunlar ilk planda bir dükkan kiralamışlar, 1850 yılında üye sayısı 600'ü aşınca da en çok satılan malları üretecek işletmeleri kurmayı planlamışlardır. Öncelikle un ve ekmek yapımına girişmişler daha sonra civarda kurulan diğer kooperatiflerin de ihtiyacını gözönüne alarak, öteki ana gıda maddelerinin üretimini ele almışlardır. İşçi sınıfının güvenini kazanmaları ise, üye tasarruflarının kooperatifte birikimini sağlamıştır. Kooperatifçiliğin yayılması ve halk tarafından benimsenmesi karşısında parlamenterler de konu ile ilgilenerek hareketle ilgili olarak 1852 ve 1860 yıllarında iki yasanın çıkartılmasını sağlamışlardır. Böylece daha güçlü bir hale dönüşen birim kooperatifler, hareketinin milli seviyede ekonomik ve sosyal politik çehresini belirleyen, yönlendiren, üst teşkilatların kurulması için gayret sarfetmişlerdir. Nihayet 1863 Manchester Kongresinde, Milli Toptan Alım ve Üretim Teşkilatı (C.W.S.)'nin kurulmasına karar verilmiştir. C.W.S. sayıları gittikçe artan birim kooperatifler arasında fiat savaşına son vermiş, büyük miktarlarda satın alımı gerçekleştirerek pazarlık gücünü artırmış, birim maliyeti düşürmüştür. Ayrıca, un, bisküvi fabri-

kaları açmış et ve süt ürünlerini işleyen birimler oluşturarak ortaklarını sosis, salam, yağ, peynir ihtiyacını karılayabilmek için Seylan'da (Sri-Lanka) çay plantasyonları kurmuştur.

Rochdale öncülerinin kooperatiflerinde uyguladıkları; peşin satış, piyasa satış, ris- turn dağıtımı, üyelik paylarına %3.5 faiz verilmesi, karın %2.5'inin eğitim kültür faali- yetlerine ayrılması, üyelikte siyasi ve dini tarafsızlık, herkese açık üyelik, her ortağa bir oy gibi kurallar, daha sonra Milletlararası Kooperatifçilik ilkelerinin esaslarını teşkil et- miştir.

Rochdale öncüleri, zamanla sosyal faaliyetlerini de geliştirdiler. Sağlık ve Cenaze Kaldırma Kooperatifi hareketini olumlu yönde destekleyen faaliyetleri 1863 yılında top- tancu mağaza kooperatifini kurmalarıdır. Bu kooperatif, tüketim kooperatiflerine uygun fiyatlarla toptan mal temin edecek ve depolama işini görecekti. Daha sonra kurulan Ku- zey İngiltere Endüstriyel Toptancu Tedarik Kooperatif Limited Şirketi ismini taşıyan toptancu mağaza kooperatifine 43 kooperatif katılmıştır. 1868 yılında merkezi Glasgow şehrinde İngiltere ve İskoçya Toptancu Mağaza Kooperatifleri, merkezi Londra'da ol- mak üzere Toptancu Mağaza Kooperatifleri Birliği teşkil edilmiştir.

Toptancu Mağaza Kooperatifi kısa zamanda büyük gelişmeler kaydederek ülkenin hemen her tarafında şubeler açmış ve bütün kooperatiflerin ihtiyaçlarını karşılamaya yö- nelmiştir. Bugün İngiltere'nin ekonomik hayatında Toptancu Mağaza Kooperatifinin önemli yeri vardır. İngiltere içinde, diğer ülkelerde ve sömürgelerinde geniş araziler üzerine üretim faaliyetinde de bulunarak elde edilen ürünlerin taşınması, ithalatı, ihraca- tı, depolama gibi işlemlerini de kendisi yapmaktadır. Hatta bazı Afrika memleketlerinde kahve ve kakao ambarlarına sahip bulunmaktadır. İngiltere'de çay, sabun, bisküvi, reçel, meyve ve sebze konservesi üretiminde ön sıralarda bulunurken, çeşitli ihtiyaç maddeleri üzerinde çalışan fabrikalara sahiptir.

Toptancu Mağaza Kooperatifleri Birliği, ortakların ve üye kooperatiflerin tasarrufları- nı değerlendirmek amacıyla bankacılık bölümünü kurmuştur.

1936 yılında Ulusal Toptan Alım ve üretim Teşkilatının (C.W.S) bünyesinde yalnız perakende işlemlerle uğraşacak, gerektiğinde kooperatifler açacak, başarısız kooperatif- leri devralarak onlara karlı bir işletme hüviyetini kazandıracak, C.S.R kurulmuştur.

II. Dünya Harbi sonrasında, ticari firmalarla rekabete edebilmek için tüketim koope- ratifleri 50 bölgede birleştirilmiştir. Birim kooperatif sayısı azalırken, üye sayısı fazla, rekabet gücü yüksek olan büyük ölçekli kooperatif kuruluşlar teşekkül ettirmiştir. Bu- nun neticesinde 1974 yılına gelindiğinde 260 adet birim kooperatif kalmış ve bunların 50 adedi İngiltere'deki tüm kooperatif satışlarının %80'ini gerçekleştirmiştir.

1974 yılında 260 olan tüketim kooperatifi sayısı yıldan yıla azalan bir seyir takip ederek 1983 senesinde 130 adede düşmüştür. 1974 ve 1983 yılları arasında üye sayısı 10.846.000'den 8.687.000'e çalışan personel miktarı ise 150.000'den 90.000'e gerilemiş-

tir. 1974-1983 döneminde kooperatif sayısı %100 oranında azalırken, üye sayısındaki düşüş oranının %19.91 olması, kooperatif başına düşen ortak miktarında artma temin edildiğini ifade etmektedir.

Avrupa'nın en büyük gıda teşkilatı ünvanını kazanmış bulunan Kooperatifler Toptan Alım ve Üretim Teşkilatı, bugün İngiliz kooperatiflerinin üretim ve pazarlama işlemlerini yönlendiren kuruluştur. Bu kuruluşa bağlı olan kooperatifler bankası ve Sigorta Kuruluşu ülkede kendi konularında faaliyet gösteren teşkilatlar içerisinde ön sırada yer almaktadır.

İngiltere'de tüketicinin ekonomik ve sosyal yönden korunması çözümlenmiş bulunmaktadır. Sanayileşmiş bir ülke olarak tüketim kooperatifleri, ortaklarının ihtiyaç maddelerinin tedarikini başarıyla yürütmektedirler. Her ortağın bütçesinde, daha ucuza ve kaliteli mal alımını sağlayabildiklerinden, belli bir gelir artışı yaratabilmişlerdir. Esasen ana amaç da bu olmuştur. Dikey organizasyon içinde, mal dağıtımını mükemmel bir şekilde gerçekleştirdikleri halde, aracı işletmeleri devreden çıkarmış değillerdir. Kooperatifler bu tür işletmeleri faaliyetlerinde ve finansmanın da maliyet düşüşünü sağlamışlardır. İngiltere'de tüketim kooperatifleri, piyasada, aktif ve düzenleyici bir rol oynamaktadırlar. Özel ve kamu teşebbüslerinin mevcut olduğu İngiltere ekonomisinde, kooperatifler üçüncü bir sektör olarak yerlerini almışlardır. Bunun gerçekleştirilmesinde Devlet ile Kamu kuruluşları, kooperatif kuruluşları ve tüketici teşkilatları arasında tatminkar bir işbirliğinin bulunması önemli rol oynamıştır.

İngiltere'de yöresel ve bölgesel kooperatifler, Toptan Alım ve Üretim Teşkilatı'na bağlıdır. Bu teşkilatın halen çalışma sahaları ve bağlı kuruluşları şunlardır; İlaç ve kimyasal madde üretimi, tüketim malları üretimi, dayanıklı mallar üretimi, petrol istasyonları, Endüstriyel üretim Kooperatifleri Federasyonu, Kooperatif Bankası, Kooperatif Sigorta Kuruluşu, Kooperatif seyahat otelleri, Koop. Basın Yayın Kuruluşu diğer yan kuruluşlar. Bu teşkilatın bölümleri ise; ekonomik araştırmalar, endüstriyel ilişkiler ve eğitim seksiyonlarıdır.

Almanya'da ilk tüketim kooperatifi 1845 yılında kurulmuş ise de yaşamamıştır. Almanya'da gerçek anlamda tüketim kooperatifleri Eduard Pieffer tarafından kurulmuştur. Peiffer 1964 senesinde Stuttgart'da ilk tüketim kooperatifini kurdu. 1967 yılında ise yine aynı şehirde Tüketim Kooperatifleri Birliği'ni teşekkül ettirdi. Bu birlik 1871 yılında Küçük Sanatkar ve Tacirler Kooperatifleri Genel Federasyonu ile birleşmiştir.

Almanya'da kooperatifçiliğin ekonomik bir hareket haline gelmesi, işçi kesiminin daha geniş ölçüde kooperatif fikri ile ilgilenmeye başlamasından sonra olmuştur. Alman Tüketim Kooperatifleri Merkez Birliği (Bdk) 1903 yılında kurulmuştur.

Tüketim Kooperatifleri Toptancı Mağazası, Hamburg'dadır ve kooperatiflerin üretim ve ticari faaliyetlerini üzerine almıştır. Merkezin yönettiği fabrikalarda unlu maddeler, meyve sebze ve balık konserveleri, dondurulmuş maddeler, kahve, kakao, çikolata, alkol, tütün, güzellik ve temizlik maddeleri üretilmektedir.

F.Almanya'da tüketim kooperatifleri, özel sektörün rekabeti karşısında kurtuluşu 1968 yılında ortak üretim ve pazarlama politikası takip etmekte bulmuşlardır. Bu sebeple aynı yıl kooperatifler farklı amblemleri bırakarak, co-op adı altında çalışmaya ve reklam kampanyasını sürdürmeye başlamışlardır. Hazırlanan plan gereğince 250m2 nin altındaki satış merkezlerinin sayısının azaltılması, mevcutların 1500 m2 civarında süpermarketlere çevrilmesi, yeni kurulan mağazaların ise 200 m2 civarında olması öngörülmüştür. Ancak rakip firmaların da hızla birleşmeleri ve büyük ölçekli üretim ve pazarlamaya yönelmeleri karşısında belirlenen hedefler kısa sürede yetersiz kalmıştır.

Bunun üzerine bir yandan birim kooperatiflerin sayısı azaltılırken, diğer taraftan 1973 senesinde 150 milyon D.M. sermayeli olan ve Almanya'daki tüm tüketim kooperatiflerinin yatırımlarından, gelişiminden, plan ve projelerinden sorumlu "Coop Zentrale A.G." kurulmuştur. Yeni strateji doğrultusunda bölgesel düzeyde büyük kooperatifler teşkil edilmiş ve 1976 yılında sayı 76'ya düşürülmüştür. Aynı yıl satışları 380-1300 milyon D.M. arasında değişen 20 birim kooperatif tüm ticari işlerin %90'ından fazlasını gerçekleştirmiştir. Bu önemli bir gelişme olarak ifade edilebilir.

1977 yılında Co-op zentrale A.G. büyük bir holding haline dönüştürülmüş, bankalarla özellikle işçi kuruluşlarının denetimindeki Bank Für Gemeinwirtschaft ile ilişkilerini geliştirmiş ve Almanya'daki tüketim kooperatiflerinin politikasından ve gelişiminden sorumlu tek kuruluş haline dönüştürülmüştür. Bu politikanın neticesinden, satışları 1976 yılında 3400 milyon D.M'ı bulan "Alman Tüketim Kooperatifleri Toptan alım üretim ve Dağıtım Teşkilatı" na (Coop Handels und Produktion A.G.) yeni bir düzen verilmiş, sermaye paylarının %40'ı birim koopeatiflerin eline geçmesi sağlanmıştır. Böylece Coop Zentrale A.G. yatırım planlama ve gelişmesinde olduğu gibi, kooperatif mağazalarında satılan malların alım, üretim, dağıtım, ve pazarlamasında da söz sahibi olacak nitelikte geniş çapta entegrasyonu tamamlamıştır. Böylece F. Almanya'daki tüketim kooperatifleri yalnız kendi üyelerine değil, işçi ve ücretlilerin haklarının savunucusu sendikalarla işbirliğine giderek tüm sabit ve dar gelirliilere hizmet etmek amacını tercih etmişlerdir.

Sendika kooperatif işbirliğinin belirli ilkeler çerçevesinde milli seviyede geliştirilmesi halinde çok olumlu sonuçlar alınabileceğini gösteren en iyi örneklerden birisi F. Almanya'da gerçekleşmiştir.

F. Almaya'da 1960 yılında birim tüketim kooperatiflerinin sayısı 271 adet iken bu miktar 1983 senesinde 44'e düşmüştür. Buna karşılık 1960 senesinde 3.231 milyon D.M. olan ciroları, 1983'te 14.773 milyon D.M'a yükselmiştir. Mükerrer ortakların sayısı dikkate alınmadığında 1983 yılında tüketim kooperatifi üyesi olanların sayısı 650 bin kişidir.

Her birim kooperatife ise ortalama 14.773 ortak düşmektedir. Tüketim kooperatiflerinde aynı yıl itibariyle çalışan personel sayısı 58.000 kişidir. 1960 senesinde tüketim kooperatifleri toplam 425.000 m2 satış alanına sahip bulunurken bu miktar 1983 yılında %364 artışla, 1973.000 m2 ye ulaşmıştır. Almanya'da tüketim kooperatiflerinin tüketim maddeleri piyasasındaki yerleri ortalama %10 civarındadır.

F. Almanya'da faaliyet gösteren Alman Tüketim Kooperatifleri Merkez Birliği, eğitim programlarının uygulanmasında, mahalli kooperatiflerle işbirliği yapmaktadır. Bu birlik, tüketici teşekküllerinin Çalışma Grupları kurmasında önemli rol oynamaktadır. Bu çalışma gruplarının amacı, hukuki alanda tüketicilerin menfaatlerini kurulan komisyonlarda temsil etmektir. Bu çalışma gruplarının kendi basın servisleri vardır. Bu servis halka açık toplantılar düzenler. Bunlarda tüketicilerin eğitim ve korunması konusunda tartışmalar yapılır.

Tüketim kooperatifçiliğinde üye meselesi çok önemli olduğundan Almanya'da her şehirde bir tek kooperatifin kurulmasına izin verilmektedir. Şubeler yoluyla kooperatif hizmetin yayılması benimsenen bir yol olarak görülmektedir. Böylece üye sayısı onbinleri bulan kooperatifler meydana gelmektedir.

Tüketim kooperatifçiliği hareketinin en fazla gelişme şansı bulunduğu ülkelerin başında, İskandinav memleketleri gelmektedir. Çünkü bu ülkelerde, tüketim kooperatifleri üretim ve tüketim faaliyetlerini birlikte yürüterek tüketicinin ekonomik ve sosyal yönden korunmasında büyük önem taşımaktadırlar. Hatta Norveç'te tüketici meseleleriyle uğraşan bir Devlet Bakanlığı kurulmuştur. Danimarka'da ise bu işle İçişleri Bakanlığı meşgul olmaktadır. İskandinav ülkelerinde tüketiciyi aydınlatma, bilgi sahibi yapmak için faaliyet gösteren bir çok enstitü ve dernekte mevcuttur.

Danimarka'da tüketim kooperatiflerinin alımları, FDB denilen birlik tarafından organize edilmekte olup, ülkelerin ihtiyacı olan gıda maddelerinin üretimi, bu birliğin başlıca faaliyetlerini teşkil etmektedir.

Finlandiya'da Tüketim Kooperatifleri Toptancı Birliği 1904 yılında, Genel Kooperatifler Birliği 1908 senesinde kurulmuş olup, 1916 yılında Merkez Birliği (KK) kurulmuştur. Tüketim Kooperatifi üyeleri içinde çiftçiler, memurlar ve sanayi işçileri ağırlık taşımaktadır.

Norveç'te tüketim kooperatifleri, özellikle fiatları düzenleyici rolleri yönünden ekonomik hayatta önemli rol oynamaktadırlar.

İsveç'te tüketim kooperatifçiliği hareketinin gelişmesinde 1899 senesinde kurulan "Kooperativa Förbundet" in (KF) etkisi büyük olmuştur. 1904 yılından itibaren KF hem Merkez Birliği, hem de Toptancı Mağaza olarak çalışmaya başlamıştır. KF alt ve üst kuruluşlar arasındaki işbirliğinin en iyi örneklerinden birisi olarak faaliyetini sürdürürken, birim kooperatiflerin üretim, tüketim kooperatiflerinin sayısı 650, üye sayısı ise 853.000 kişi olup, çalışan personel miktarı 63.000 kişidir. İsveç'te KF grubu, kooperatifler piyasasının %20'sini elinde tutmaktadır. KF; Danimarka, Finlandiya, Norveç'in Merkezi kooperatif teşkilatlarıyla birlikte "İskandinav kooperatif Toptancı Ortağı" ismiyle dünya piyasasında çalışan ve çeşitli memleketlerde merkezler ve acenteleri bulunan müşterek bir alım teşkilatı kurmuştur. KF, kendi malı olan bazı üretim müesseselerini işlettiği gibi başlıca firmalarla işbirliği yaparak da mal imalatı gerçekleştirmektedir. Tüketicinin malı ve sermayesi ona ait olan KF'nin bütün faaliyetleri, tüketicinin menfaatına yönelik bu-

lanmaktadır. KF'nin ortaklığı, bütün vatandaşlara açıktır. KF'nin et, konserve, ekmek, margarin, un, ayakkabı, lastik, elektrik ampülü, makarna, suni yün, süperfosfat, porse- len, elbise, hesap makinası v.s. fabrikaları ile gıda maddelerini kontrol laboratuvarları mevcuttur. KF, bu yapısı ile gerçek üretim kooperatiflerine geçişin örneğini ortaya koy- maktadır.

1915 yılında kurulan Akaryakıt Tüketim Kooperatifi (OK) oto sahiplerine akaryakıt yanında, oto yedek parçaları satan servis istasyonları, garaj işletir, otomobil ve deniz motorları pazarlar, bakımını yapar. Güney İsveç'te büyük bir rafineri de yaptırmıştır. 600.000 üyesi vardır. Toplam tüketimin %15'ini satmaktadır.

Tüketim kooperatiflerinin finansmanlarını da idare eden KF'nin bir merkezi temin ve tedarik organizasyonu vardır. 65.000 çeşit malın depolandığı ana depo ülkedeki tüm ko- operatiflere hizmet etmektedir. İsveç'te ailelerin %15'i tüketim kooperatifi üyesidir. KF'nin bir sigorta şirketi de vardır. İsveç'te tüketim kooperatifleri sütçülük, besicilik, or- man ürünleri sanayii v.s. tarımsal amaçlı kooperatiflerle sıkı işbirliği içindedir.

İsveç'te 10 adet merkezi hükümet kuruluş tüketici meseleleriyle uğraşmaktadır. Tü- keticinin korunması konusunda tespit edilmiş bulunan devlet politikası şu temel husus- ları ihtiva etmektedir.

- a) Tüketicie makul kalitede güvenlik mal ve hizmetlerini arzını sağlamak.
- b) Bir malın kullanışı ve kalitesi hakkında tatmin edici enformasyon sağlanması.
- c) Mallar hakkında satış sonrası safhasını da kapsayan makul garantiler verilmesi.
- d) Bir kimsenin tüketici olarak ihtiyaçlarını en iyi bir şekilde karşılayabilmesini tem- in edici bilgilerin verilmesi.
- e) Yanıltıcı reklam ve haksız pazarlama usullerinden tüketicinin korunması.

İsveç, tüketici korunması konusunda kendine özgü teşkilatlar kurmuştur. Hatta bü- yük firmalar kendi bünyelerinde tüketici şikayetleriyle uğraşan üniteler kurmuşlardır.

İsveç'te tüketim kooperatifleri gıda maddeleri perakende satışının %25'ini ellerinde bulundururken kooperatif mağazalarının %50'si self-servis sistemi ile tezgahsız ola- rak kendi kendine hizmet etmektedir.

Tüketim Kooperatifçiliği Fransa, A.B.D., Belçika, Hollanda, İtalya, İsviçre, Avus- turya, İsrail v.b. ülkelerde de epey gelişmiş durumdadır.

Avrupa Birliği üyesi 12 ülkedeki tüketim kooperatiflerinin ortak sayısı 18 milyon ki- şidir. Bu ülkede tüketim kooperatifçiliği'nin en önemli özelliği ulusal düzeyde üst örgüt- lerin ve toptancı mağazalarının varlığıdır.

Osmanlı İmparatorluğu zamanında, kooperatife benzer hareketin Rochdale prensip- lerinden başka türlü olması tabii görülebilir. Çünkü, Avrupa'da kapitalist dengesizlikle- rine karşı doğan kooperatifçilik hareketinin, Türkiye'de ortaya çıkış sebepleri ayrı bir ni- telik göstermiştir.

Türk toplumunun temel yapısı ve değer yargıları hukuki ve ahlaki ilkeleri Avrupa'ya göre değişiklik gösterir. Avrupa'da endüstrileşmenin etkisiyle meydana gelen sermaye birikimi ve dolayısıyla sermayedar grubu, o tarihlerde Osmanlı İmparatorluğu'nda görülmez. XIV. yüzyıl Türkiye'sinde ana amacı bunlarla aynı olanların teşkil ettiği bir toplum, bir sınıf olmadığı gibi, bunlara karşı diğer kesimlerin çıkarlarını müdaafa eden bir teşkilatda yoktu. Bu sebeplerdir ki, Avrupa'da tabandan başlayan kooperatifçilik hareketi, Osmanlı İmparatorluğu'nda tavandan başlamıştır.

Tahmin edildiğine göre ikinci Meşrutiyetten önce İstanbul'da bulunan yerli ve yabancı hristiyanlar adlarında 'Kooperatif kelimesi bulunan bazı bakkaliye mağazaları açmışlardır. Birinci Dünya Savaşı sonlarına doğru mütareke İstanbul'unda, Beyoğlu'nda bu gibi gıda mağazalarına rastlanmıştır.

Türkiye'deki kooperatifçilik söz ederken Mithat Paşa hareketini (1863-1867) takip eden ve adeta Ahmet Cevat hareketi (1912-1913) diye adlandırmaya değer ikinci hareketin varlığından söz edilebilir. İşte hareket, memleketimizde modern tüketim kooperatifçiliğinin fikirde ve pratikte ilk defa ortaya çıkmasını ifade etmektedir.

Ülkemizdeki tüketim kooperatifçiliği hareketini üç bölüm halinde incelememiz mümkündür.

- a) İkinci Meşrutiyet Devresi ve 1912 teşebbüsü (1912-1913)
- b) Mütareke Devresi ve 1922 teşebbüsü (1922-1923)
- c) Cumhuriyet Devresi (1924-1925'den günümüze kadar)

Bunlardan, İkinci Meşrutiyet Devresi ve Mütareke Devreleri adı geçen dönemlerin İstanbul'u söz konusu olabilirken üçüncüsü Cumhuriyet devrinin Ankara'sı ile başlamıştır. 1912 ve 1922 girişimleri bir sonuç vermemiş 1924-1925 teşebbüsü ise günümüze kadar devam eden hareketin başlangıcını oluşturmuştur.

Balkan Savaşı yıllarında bir heyetle birlikte Avrupa'ya gönderilen Ahmet Cevat Emre, gezdiği ülkelerde kooperatifçilik hareketini yakından incelemiş ve yurda dönüşünde o güne kadar ihmal edilmiş olan tüketim kooperatifçiliği meselesiyle ilgilenmiştir. Bu girişim geniş yankı uyandırmış ve taraftar toplamıştır. A. Cevat Emre, kooperatifçilik konusunda verdiği konferanslar ve 1913 yılında yayınladığı "İktisatta İnkılap" adlı ilk kooperatifçilik kitabı ile, ülkemizde tüketim kooperatifçiliğinin doğmasına öncülük etmiştir.

1913 ve daha sonraki senelerinde İstanbul'un bir kaç mahallesinde küçük tüketim kooperatiflerinin kurulduğu, ancak başarılı olmadıkları görülmektedir. İlk tüketim kooperatifi İstanbul'da Çırcır'da ikincisi Unkapanı'nda, üçüncüsü de Karaköy'de açılmıştır. Bu teşebbüslerin başarısızlığı bunların savaş devresinde resmi bir dairenin erzak dağıtma görevini yüklenmeleri ve buhran kalktıktan sonra da himayeden yoksun bırakılmalarıdır.

Tüketim kooperatifçiliğinde ikinci deneme 1921 yılında yine İstanbul'da yapılmış ve Memurun Erzak Kooperatifi kurulmuştur. Kooperatif, İstanbul'daki memurların geçim sıkıntısı çekmeleri neticesinde vücuda getirilmiş ve kuruluşunun ilk günlerinde başarılı olmuştur. Yönetmeliklerinde bulunan boşluklar ve yalnız gıda maddeleri satmaları bunların gelişmesine engel olmuştur.

Üçüncü uygulama, Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasından sonra 1925 yılında "Ankara Memurlar İstihlak Kooperatifi"nin kurulmasıyla gerçekleştirilmiştir. Bu kooperatifin kurulmasında devlet yardımı olmuş ve memurların üyelik paylarının ödenmesinde kolaylıklar sağlanmıştır. Kooperatif o gün için oldukça yeterli bir sermaye ile işe başlamış ve başarılı olmuştur. Şehir nüfusunun hızla artış göstermesi neticesinde, kooperatif dört ayrı semtte şube açmışsa da, bunlar daha sonra kapatılmıştır. Kooperatif, İkinci Dünya Harbi yıllarında satışlarını sürekli artırmıştır. Bu artışın, fiatların yükselmesi ve odun, kömür şeker gibi maddelerin dağıtımının kooperatife verilmesinden kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Kooperatif ortak dışı satışlara da fazla yer vermiş faaliyetlerine 1950 yılına kadar devam etmiştir.

Bu üçüncü dönemden sonra tüketim kooperatifçiliği hareketi bütün yurda yayılmaya başlamıştır. 1932 ve 1942 senelerinde İstanbul'da iki ayrı memur tüketim kooperatifi kurulmuştur. Bunu 1933 yılında Denizli Eskişehir'de 1934 yılında Burdur'da ve 1938 senesinde Antalya'da kurulan kooperatifler takip etmiştir. Ülkemizde çeşitli şehir ve kasabalarda 1925-1942 senesinde 5 tüketim kooperatifi kurulmuştur. 1950-1960 yılları arasında tüketim kooperatifçiliği hareketi çok durgun bir dönem yaşamıştır. Bu dönemde hükümet, harekete karşı gerektiği kadar ilgi göstermişse de, gönüllü kuruluşlar ve Türk Kooperatifçilik Kurumu hareketin benimsenmesi ve geliştirilmesi için çaba harcamışlardır. Kurum 1953 yılı kongresinde hayat pahalılığını önlemede tüketim kooperatiflerinin rolüne ilişkin bir tebliğ hazırlamıştır.

1969 yılında yürürlüğe giren 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu, tüketim kooperatiflerini de kapsamına almış ve gelişmeleri konusunda yeni bir adım atılmıştır. Bu tarihten sonra, yasal düzenlemeninde tesiriyle, kooperatif sayılarında süratli bir artış olmuştur.

1163 sayılı Kanunun öngördüğü biçimde üst teşkilatlarını kuramayan tüketim kooperatifleri içinde buldukları; finansman, denetim ve eğitim meselelerine çözüm bulamamışlardır. Bu kooperatiflerin çoğu "işyeri kooperatifleri" veya "kapalı kapı sistemi" ile çalışan kooperatifler olmak durumundan kurtulamamışlardır. Bugün, Türkiye'de devlet daireleri, bankalar ve özel sektör işyerlerinde bulunan kapalı kapı tüketim kooperatifleri, üyelerine çok sınırlı bir ekonomik menfaat temin ederek faaliyetlerini sürdürmektedir. Bu durum hareketin gelişmesi, daha geniş bir tüketici kitleye hizmet götürmesi ve piyasada aktif bir rol oynamasını engellemiştir.

Türkiye'de tüketim kooperatifleri, ortakları ve üst teşkilatlarının sayısal değişimi Tablo'da gösterilmiştir.

Tablo : Türkiye'deki Tüketim Kooperatifleri ve Ortak Sayıları

Yıllar	Kooperatif Sayısı	Ortak Sayısı	Birlik Sayısı	Merkez Birliği Sayısı
1966	492	64.000	-	-
1970	779	129.150	-	-
1975	1601	150.000	-	-
1980	5003	195.000	11	-
1986	4863	1.500.000	14	-
1996	2077	457.045	9	1

Tablonun incelenmesinde de anlaşılacağı üzere ülkemizde tüketim kooperatiflerinin sayısı 1966-1980 döneminde giderek artmıştır. 1980-1996 arasında ise kooperatif sayısı %57 azalış göstermiştir. 1966 yılında kooperatif başına 130 üye düşerken, bu sayı 1970'de 166; 1965'de 94; 1980'de 39; 1986'da 308 olmuştur. 1996'da ise 220'ye gerilemiştir. 1996 yılında ulaşılan kooperatif başına ortalama üye sayısının, tüketim kooperatifçiliğinin gelişmiş olduğu ülkelerle mukayese edildiğinde çok düşük olduğu görülür (Örneğin Almanya'da bu rakam 14773'tür). Gelişmiş ülkelerde görülen kooperatif sayısı azalırken, üye sayısı fazla güçlü kooperatiflerin ortaya çıkması şeklindeki eğilim, ülkemiz içinde kaçınılmaz olmaktadır. Türkiye'deki tüketim kooperatifleri dikey teşkilatlanmada Merkez Birliği seviyesine kadar birleşmişlerdir.

Türkiye'de faaliyette bulunan tüketim kooperatifleri konusunda sayısal bir gerçeği dile getirmek oldukça güçtür. Kooperatif sayıları ve ortak sayılarıyla ilgili rakamlardan sıhhatli bir bilgi edinmenin mümkün olduğunu söylemek zordur. Bu bakımdan ihtiyatla değerlendirilmeleri gerekmektedir. Bir kısım kooperatiflerin tasfiye edilmiş olduğunu bu konudaki araştırmalar göstermektedir.

Türkiye'deki tüketim kooperatiflerinin ülke düzeyindeki dağılımları dengesizdir. Tüketim kooperatifleri daha çok Ankara, İzmir, Konya, Adana, Eskişehir, Samsun v.s. büyük illerde yoğunlaşmaktadır. Bazı illerimizde ise hiç tüketim kooperatifi bulunmamaktadır.

Avrupa'da tüketim kooperatifleri, sanayileşmenin ortaya çıkardığı düşük ücretler, kötü kaliteli gıda maddeleri, çevre kirliliği, alkolizm, işsizlik v.s. durumlardan etkilenen işçiler ve diğer imtiyazsız sosyal sınıfların içten gelen bir tepkisi olarak ortaya çıkmıştır.

Yukarıda tüketim kooperatiflerinin tarihi gelişimi kısmında verilen bilgileri de dikkate aldığımızda, ülkemizde başarılı bir tüketim kooperatifçiliğinden söz etmek güçtür. Hareketin yetersiz kalması sonucu, tüketim kooperatifçiliğimizin, memleketin ekonomik ve sosyal kalkınmasında henüz önemli bir yer alamamasına sebep olmuştur.

Gelişmekte olan ülkelerdeki tüketim kooperatifleri; ortak sayıları, sermayeleri, yetişmiş personeli, üst teşkilatlanmaları açısından yeterli düzeyde değildir. Bir çok ülkelerde, ikinci ya da üst kademede bulunan toptancı kooperatif birlikleri ile perakende satış işlemleri yapan mağazalar arasında işbirliği ve dayanışma konularında esaslı bir yakınlaşma görülmemektedir. Tüketim kooperatiflerine yapılan yardım oldukça sınırlı kalmakta ve vadesi de tarımsal kooperatiflere tanınan süreden daha kısa olmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde üst kuruluşun zayıf kalması, tabandaki kooperatiflerle olan ilişkilerin yeterli ölçüde devamını geniş anlamda engellemektedir. Bu ülkelerde eğitim şartlarının geliştirilmesi, vatandaşların ve yöneticilerin kooperatifçilik konusunda daha fazla bilgi sahibi yapılması, hareketin önem kazanmasının ilk basamaklarıdır. Hareketin bütünlük kazanması için toptan satış mağazalarının üretim ve pazarlama kooperatifleri ile küçük sanat kooperatiflerinin ürünlerini toptan satın alarak birim kooperatiflere ulaştırması, bunun yanında personelin eğitimi meselesine ilgi göstermesi lazımdır. Tüketim kooperatifleri ve toptancı birliklere, finansman kuruluşları arasındaki ilişkiler geliştirilmeli, özellikle tüm kooperatif hareketin finansman ihtiyacını sağlayan kuruluşlar tesis edilmeli ve mevcut olanlar güçlendirilmelidir.

Gelişmekte olan memleketlerde, kooperatif sektörün gelişmesi ve ağırlık kazanabilmesi devletin; mevzuatın yenilenmesi, vergi muafiyeti eğitim kuruluşları, kooperatif danışma büroları ve kooperatifçiliği geliştirecek gönüllü kamu kuruluşları kurma yolunda bir çalışma yapmasını gerektirmektedir.

Türkiye'de tüketim kooperatifçiliğinin gelişmesindeki gecikmenin sebepleri aşağıdaki başlıklar halinde ifade edilebilir:

a) Halkın Bilinçlendirilmemesi

Ülkemizde tüketim kooperatiflerin gelişmesini engelleyen sebeplerin başında tüketicinin bilinçlendirilmemesi meselesi gelmektedir. Osmanlı İmparatorluğu zamanında halk arasında görülen yardımlaşma ve birlikte çalışma prensibi geliştirilip, toplum yararına işleyecek ekonomik ve sosyal bir kuruluş biçimine dönüştürülmemiştir. Tüketim kooperatifleri uzun süre devletin yakın ilgisi ve gerekli mevzuattan yoksun bırakılmışlardır. Avrupa ülkeleri tüketim kooperatifçiliğinde İngiltere'yi örnek alarak 19. yüzyıl ortalarından itibaren harekete geçmişlerdir. Türkiye'de ise bu hareket 20. yüzyılın başlarında tanınmıştır. Tüketim kooperatifleri denemesi başlangıçta hep aynı çevrede kalmış, yayılma imkanı bulamamıştır. Vatandaşların konu hakkında yeterince bilinçlendirilmesi; ilk denemelerin başlangıçta, özellikle savaş yıllarında iyi çalışmalar yapıp, benimsenmesine rağmen, faaliyetlerine uzun süre devam edememeleri sonucunu doğurmuştur. İlk teşebbüslerde belirli bir kitleye hizmet götürülmesi ve halka inilememesi bu denemelerin başarı şansını azaltmıştır.

1930 yılından itibaren yayınlanmaya başlanan kooperatifçilik dergilerinde de, halkı tüketim kooperatifleri konusunda uyuracak, hareketi tanıtacak çalışmalara yeterince yer verilmemiştir.

Bugün bile çeşitli kamu kuruluşları, bazı özel işyerleri ve bankaların bünyelerinde, bu kuruluşların kapısından dışarıya çıkmadan faaliyet gösteren bir çok tüketim kooperatifi, tüm tüketiciye hizmet götürememekte ve tüketiciyi kooperatif yerine, market ve süpermarkete yöneltmektedir.

b) Lider Eksikliği

Ahmet Cevat Emre ile başlatılan tüketim kooperatifçiliği hareketi, bir kaç gönüllü dernek ve kurum dışında, sahipsiz bırakılmış, bunlarla esaslı bir şekilde ilgilenilememiştir. Atatürk'ün, yurdumuzda kooperatifçiliğin geliştirilmesi yönündeki direktifleri doğrultusunda, çalışmalar yapan liderlerin pek çoğu, meselenin uygulamadan çok teorik yönü ile ilgilenmişlerdir. Hatta bazı kooperatifçilerimiz "ülkemizde mevcut şartlarla tüketim kooperatiflerinin tutunmasına, yürüme ve yayılmasına elverişli değildir" diyebilmişlerdir. Tüketim kooperatifçiliği sahasında bu yüzden aşırı propagandalardan kaçınmak, bu sahalardaki çalışmalarımızı memleket şartlarına göre ayarlamak lazımdır derken, bunları da memleket davalarının böyle indi formlere ve bizde bu iş yürümez damgasıyla halledilemeyeceğini ifade etmişlerdir.

Bugün tüketim kooperatifçiliğinin gelişmesinde; tüketicinin teşkilatlanması, mevzuattaki boşlukların giderilmesi ve kooperatifler arası ilişkilerin düzenlenmesinde, kooperatif liderlerinin görüş birliği içinde çalışmalarına ihtiyaç vardır.

c) Devlet-Kooperatif İlişkilerinin Düzensizliği

Türkiye'de tüketim kooperatiflerinin, devletin ilgisini fazla görmediği söylenebilir. Devlet daha çok tarımsal amaçlı kooperatiflere yakınlık göstermiştir. Genellikle devlet daireleri ve özel işyerlerinin bünyelerinde kurulan kooperatifler, kurulmalarında ilgili kuruluştan depo, satış mağazası, personel gibi konularda yararlanmışlardır. Bu avantajların yanında, kooperatifin yönetiminde görev alan amir ve müdürlerin, kooperatif ortağına da otoriter davranabilmesi karşısında, üyeler kooperatifin kendi kuruluşu olup olmadığı konusunda endişeye düşmüşlerdir.

Tarımsal kooperatifler 1930'lu senelerden itibaren o günün şartlarına göre oldukça iyi hazırlanmış mevzuatla gelişme imkanı elde ederken, tüketim kooperatiflerinin teşkilatlanmaları ve gelişmelerini sağlayacak kanun ancak 1969 yılında yürürlüğe girmiştir.

Kooperatifçilik eğitimi verecek kolej, enstitü, yüksek okul ve araştırma merkezleri gelişen ülkelerde kurulmuş ve bu hizmeti yerine getirmektedir. Ülkemizde ise bazı üniversitelerde okutulan kooperatifçilik dersleri kooperatifçilik meslek yüksekokulları dışında eğitim faaliyetleri kooperatifler, üst kuruluşları ve gönüllü kişi ve teşkilatlar tarafından yürütülmektedir.

Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın denetimine tabi olan tüketim kooperatiflerinde, denetim meselesi kendisini hissettirmekte ve kooperatiflerin başarıları üzerine olumsuz tesir yapabilmektedir.

Türkiye'de özellikle tarımsal amaçlı kooperatifler, Devlet tarafından finanse edilmektedir. Tüketim kooperatiflerinin başlangıçta en fazla karşılaştıkları problem olan finansman konusunda bu kooperatifler, tarımsal kooperatiflere tanınan imkanların tanınmaması, gelişmelerini hatta varlıklarını sürdürebilmelerini zorlaştırabilmektedir.

d) Resmi Ve Özel Kuruluşların Ters Yönlü Etkileri

Ülkemizde, tüketim kooperatifçiliği yerine, tanzim satışı yapan kuruluşlar gelişmiştir. 1950'lerde İstanbul'da bir İsviçre şirketinin girişimi ve devletin ortak olmasıyla Migros kurulmuş ve kısa zamanda gelişmiştir. Daha sonra Ankara'da kamu kuruluşları ve diğer kuruluşlarını reklam ve propagandası yapılmış, tüketici kitle ilk defa olarak geniş ölçüde bu kuruluşlara karşı bilinçlendirilmiş ve güven beslenmiştir. Bir açıdan yararlı olan bu kuruluşları, tüketim kooperatiflerini tanımalarını geciktirdikleri söylenebilir. Devlet dairelerinde kurulan kapalı kapı tüketim kooperatifleri de çok sınırlı sayıda üye hizmet etmekte ve ortak sayısını azaltırken, "tüketim kooperatiflerinin verimlilik oranını genişliğinde aramak gerekir" düşüncesiyle çalışmaktadır. Eğer 1950'lerde Migros ve sonra da Gima için yapılan propoganda tüketim kooperatifleri içinde yapılabilmiş olsaydı, tabiidir ki, bu kooperatiflerin gelişmesi şimdikinden çok daha iyi olabilecekti.

e) Organizasyon ve Üst Teşkilatlanma Meselesi

Tüketim kooperatiflerinin dikey entegrasyona gitmeden gelişmeyeceği 1940'larda tespit edilmiştir. Tüketim kooperatiflerinin üyelerine temin edeceği ucuzluk, malı üreticiye doğru ne kadar yakın bir noktadan temin ederse, o derece fazla olacaktır. Hatta malı bizzat kendi tesislerinde üretmesi ulaşılmak istenen nihai hedeftir. Tüketim kooperatiflerinin araçları ortadan kaldırmaları vasıtasıyla talebi artırmak ve rekabet gücünü geliştirmekle temin edilebilmektedir. Ayrıca kooperatifçilik prensiplerinin tatbiki konusunda da üst teşkilatlanmanın büyük önemi bulunmaktadır.

1969 yılında çıkartılan 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu ülkemizde tüketim kooperatiflerinin üst teşkilatlanmasına imkan tanımaktadır. Bugün bu kooperatifler Merkez Birliği seviyesine kadar dikey entegrasyonu gerçekleştirebilmişlerdir. Tüketim Kooperatifçiliğinde ileri gitmiş bulunan ülkelerde, bu başarıya ulaşılmasının en önemli payını, toptancı mağazalar v.b. şeklinde üst teşkilatlanmaya gidilmiş ve üretimle bütünleşilmiş olma aramak gerekir.

f) Kooperatiflerarası İşbirliğinin Sağlanmaması

Ülkemizde tüketim kooperatifleri genellikle malı toptancı tüccarlardan temin etmekte bazı ihtiyaç maddelerini ise direkt olarak üretim yerlerinden bizzat getirtmektedirler. Çoğunlukla malın, marketin müşterisinin eline geçinceye kadar geçtiği pazarlama zinciri ile kooperatif üyesinin eline ulaşınca kadar el değiştirdiği aracı sayısı aynı olabilmektedir.

Tüketim kooperatifleri, gelişme bazı memleketlerde üretim kooperatifleri ile işbirliğine giderek, üretici-tüketici yakınlaşmasını sağlamakta ve malı ilk elden temin edebildiği gibi gereğinde üretmektedir. Bir çok kooperatif üretim ve tüketim faaliyetlerini birlikte yürütmektedir. Bunlar tüketicinin ekonomik korunmasına en köklü çözümü getirmektedirler.

Türkiye'de bu uygulamaya gidilmemektedir. Çünkü bu yolun başlangıcını tüketim kooperatiflerinin üst teşkilatlanma meselesini halletmiş olmaları teşkil etmektedirler.

Türkiye'de tüketim kooperatifleri ile işbirliği sağladıkları nisbette tarımsal pazarlama kooperatifleri tüketicilere de bir kooperatif hizmeti götürebileceklerdir.

g) Eğitim ve Denetim Yetersizliği

Ülkemizdeki tüketim kooperatiflerinde eğitim ve denetim eksikliğinin iki yönü bulunmaktadır. Birincisi tüketicinin bilinçlendirilmesine, diğeri ise kooperatif yöneticilerinin eğitimi ve mevcut kooperatiflerin denetimine uzanmaktadır. Türkiye'de tüketim kooperatiflerinin halka maledilmemesinde ve özellikle mevcut kooperatiflerin gerçek manada birer hizmet kuruluşu olmaya yönelmelerinde bu iki husus engel teşkil etmektedir.

1163 Sayılı Kooperatifler Kanunu, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nın görev ve yetkileri içinde eğitim konusuna da yer vermekte ve bu amaçla kurulacak fona tüketim kooperatiflerinin müsbet gelir-gider farklarının %1'ini yatırmalarını hükme bağlamaktadır. Ancak bugün için bu fonun, temel görevi olan kooperatif eğitimi konusunda beklenen çalışmaları yaptığını söylebilmek oldukça güçtür.

1982 Anayasasının 171. maddesinde "Devlet, milli ekonominin yararlarını dikkate alarak, öncelikle üretimin artırılmasını ve tüketicinin korunmasını amaçlayan kooperatifçiliğin gelişmesini sağlayacak tedbirleri alır. Kooperatifler, Devletin her türlü kontrol ve denetimine tabi olup siyasetle uğraşamaz, siyasi partilerle işbirliği yapamazlar" denmektedir. Devletin bu konudaki çalışmaları genellikle eğitim meselesinin çözümüne ağırlık vermelidir. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'nda tüketim kooperatiflerine gereken yardımı, denetim konusunda da göstermeli ve harekete sahip çıkmalıdır.

Günümüz şartları içerisinde tüketim kooperatifleri çoğunlukla, idari politikalarının yanlışlığı ve idarecilerinin kifayetsiz olabilmesi sebebiyle ekonomik çalışma biçimlerinden yoksundurlar.

h) Kooperatif Sendika İlişkilerinin Yetersizliği

Kamu ve özel sektörde görev yapan işçiler büyük bir tüketici kitlesini temsil etmekte ve artan hayat pahalılığından önemli ölçüde etkilenmektedirler. Bunların giderleri içerisinde büyük yer tutan gıda temizlik, yiyecek v.s. tüketim maddelerini teminde sağlanacak ucuzluk, onların hayat standartları ve yaşam şartları üzerine olumlu tesirler yapabilecektir.

İşveren kuruluşların mağaza yeri, personel temininde ve başlangıç sermayesinin elde edilmesinde tanyacakları imkanlar ile işçilerin katılımlarıyla kurulacak tüketim kooperatiflerinin başarı şansı fazla olacaktır. Birçok gelişmiş ülkede işçilerin ekonomik konumları sahasında faaliyetlerini sürdüren sendikalar konuya ciddiyle eğilmişlerdir ve iktisadi faaliyetleri arasına tüketim sözleşmeleri ile elde edilen artışlar, bu kooperatiflerin sağladığı işbirliğinin en çarpıcı örneklerinden birisine Almanya'da rastlanmaktadır.

Türkiye'de sendika-tüketim kooperatifi ilişkileri, elverişli pek çok şarta rağmen yetersiz durumdadır.

Yukarıda sıralanan problemler dışında özellikle birim kooperatif bazında karşılaşılan bazı hususlarda mevcuttur. Bunlar; ortaklara taksitle verilen malların taksit borçlarının ödenmesinde güçlük çıkması, taksitli satışların sermayenin önemli bir kısmına varması, satış mağazalarının ortakların oturma yerlerine uzak olmasının satışları büyük ölçüde düşürmesi, kooperatiflerde çalışma prensiplerine aykırı olarak düşük fiatla mal satılması, ortakların talep ettikleri her cins ve marka malı bulunduramamak, tüketim kooperatiflerinin bünyelerinde kuruldukları kurumun sürekli desteği ile ayakta durmaya çalışmaları, ortakların başkaları adına alış veriş yaparak risturn haklarını fazlasıyla şişirmeleri, personel bulma zorluğu v.b. meseleleridir.

Tüketim kooperatifçiliğini başarılı kılabilmek için alınması gerekli bazı tedbirler şöyle sıralamak mümkündür;

a) Yaygın ve örgütün eğitim yoluyla kooperatifçiliğin faydaları öğretilip, anlatılabilir.

b) İşçi sendikalarının ve konfederasyonlarının konuya gerçekten eğilmeleri, lider ve teşkilatlanma meselesini geniş ölçüde çözebilir, hareketi hızlandırabilir.

c) Kooperatiflerin dikey teşkilatlanmalarını biran önce tamamlamaları, gelişmeleri konusunda büyük faydalar sağlar.

d) Devlet-kooperatif ilişkileri yabancı ülkelerdeki uygulamalardan ve ülkemizde yaşanan tecrübelerden istifade edilerek yeniden düzenlenebilir.

e) Kooperatiflerin sayıca artması yerine, üye sayısı fazla güçlü kooperatiflerin meydana çıkması için her ilde sınırlı sayıda tüketim kooperatiflerinin kurulmasına izin verilebilir.

f) Tüketim kooperatiflerine, özel sektörlerle rekabet şartlarını bozmayacak şekilde imkanlar sağlanarak, ortaya çıkacak gerçek rekabet ile fiat yükselmeleri kısmen önlenip, kooperatiflerin piyasayı düzenleyici rollerin yerine getirmeleri sağlanabilir.

g) Kooperatif hareketin kendi kendine finanse edebilecek hale getirilmesi (Kooperatifler Tasarruf Bankası, Kooperatifler Sigorta Şirketi v.b.) başarıya katkıda bulunur.

h) Tüketim kooperatiflerinin çok yönlü çalışması, çeşitli büyüklüklerde mağazalara sahip olması, üyelerinin ihtiyaçlarına daha fazla cevap verebilmeleri sonucu yaratabilir.

ı) Üyelik formalitelerinin basit tutulması, tarafsızlık, üye sayısının artırılmasına imkan verebilir.

i) Tüketim kooperatifçiliği hareketinin tamamen demokratik esaslara göre geliştirilmesi, üyelerinin bilinçlendirilmesine ve demokrasi prensiplerine sahip çıkmasına sebep olabilir.

j) Sürdürülebilir kalkınma ve çevreye duyarlılığa çalışmalarda özen gösterilmesi üye ve toplum gözünde kooperatife ilgiyi artırabilir.

Türkiye'de tüketim kooperatifçiliğinin halka yöneltilmesi ve bu yolda gelişmesine şans tanınması gerekmektedir. Başarı kazanmak için insanların birbirlerini sevmeleri, saymaları, birbirlerine güvenmeleri ve bu kompozisyon içerisinde her türlü güçlük karşısında korkmadan usanmadan inanılan amaca doğru yürümeleri gerekmektedir.

Günümüzde sayıca az fakat ortak sayısı fazla, güçlü, üst örgütlenmesini etkili biçimde tamamlamış, üretimle bütünleşmiş kooperatiflere ihtiyaç vardır. Aksi halde tüketim kooperatiflerinin süper ve hiper merketlere karşı ne şansı olabilir? Rekabetin oluşumuna ne ölçüde katkı sağlayabilirler ki?

ENDÜSTRİ BİTKİLERİ TARIMINDA ÜRETİCİ ÖRGÜTLENMESİ

*Belgin COŞGE * - Doç. Dr. Nilgün BAYRAKTAR ***

1. GİRİŞ

Demokratik bir ülkede hedeflenen amaçlara ulaşılmada; ülke halkının ve çeşitli meslek gruplarının örgütlenmesi ile bunların oluşturduğu organizasyonların ülke ihtiyaçlarına uygun hizmetler sunabilmesi bakımından çok önemlidir. Çeşitli sosyo-ekonomik beklentileri olan gruplar, kendi aralarında, yasal ve idari yollar sayesinde iletişim kurarak sosyo-ekonomik sorunların çözümüne geniş kitleleri katmakta ve toplumun yönetilmesinden sorumluluk duymalarını sağlamaktadırlar.

Gelişmiş toplumlarda hemen her toplum kesiminin ortak ilgi ve çıkarlarını gözetmek amacıyla örgütsel bir yapının geliştiği dikkate alındığında bu konunun önemi daha da artmaktadır. Ülkemizde sivil örgütlenme düzeyi düşük olup, kırsal kesimin ihtiyacı olan örgütlenmeye yabancı kalınmıştır. Özellikle mevsim ve piyasa dalgalanmalarından geniş ölçüde etkilenen tarım kesimi, üretim, kredi ve pazarlama konularında kooperatifleşmeye ihtiyaç duyulmaktadır. Örgütlenme aynı zamanda her türlü bilgi ve deneyim alışverişini, iletişim ve etkileşimi sağlama, yenilik ve gelişmeleri izleme gibi işlevleri de içermektedir.

Tarım sektörünün ülke ekonomisine olan katkıları ve ekonomik gelişmeyi hızlandırıcı etkileri düşünüldüğünde gerek tarımsal yapıdan kaynaklanan gerekse örgütsel yapıdan kaynaklanan sorunların çözülmesi ülke ekonomisi açısından son derece önemlidir.

Genel olarak tarım sektöründe üretici örgütlenmesini iki grup altında toplayabiliriz:

A) Kooperatifler Dışındaki Sivil Çiftçi Kuruluşları

- 1- Ziraat Odaları ve Ziraat Odaları Birliği
- 2- Çiftçi Dernekleri
- 3- Üretici-İhracatçı Birlikleri
- 4- Tarım Kesiminde Kalkınma Vakıfları
- 5- Merkezi Pazarlama Kuruluşları
- 6- Anonim Şirketleri

* A.Ü. Ziraat Fakültesi Tarla Bitkileri Bölümü Y. Lisans Öğrencisi

** A.Ü. Ziraat Fakültesi Tarla Bitkileri Bölümü Öğretim Üyesi

B) Tarım Kesiminde Kooperatif Örgütlenmesi (Zirai Kooperatifler)

- 1- Tarım Kredi Kooperatifleri
- 2- Tarım Satış Kooperatifleri
- 3- Tütün Tarım Satış Kooperatifleri
- 4- Pancar Ekicileri Kooperatifleri

2. KOOPERATİFLER DIŞINDAKİ SİVİL ÇİFTÇİ KURULUŞLARI

2.1. Ziraat Odaları ve Ziraat Odaları Birliği

Asıl kuruluşu Osmanlı İmparatorluğu dönemine kadar uzanan 1963'te şimdiki yasal dayanağı oluşturulan ülkemizde başta gelen çiftçi kuruluşu olan ziraat odalarının bazı olumlu hizmetleri olsa da örgütlenme açısından istenilen duruma geldiğini söylemek çok güçtür. Halen mevcut çiftçi ailesinin %63'ü ziraat odasına kayıtlı gözükmektedir. 6964 sayılı kuruluş yasasına göre ziraat odaları; meslek hizmetleri görmek, tarım sektörünün her alanda genel menfaatlara uygun olarak gelişmesine ve devletin tarımsal plan ve programlarının gerçekleşmesine yardımcı olmak, çiftçilerin müşterek ihtiyaçlarını karşılamak, mesleki faaliyetlerini kolaylaştırmak, tarımda iş, meslek disiplin ve ahlaki aile birliğini korumak, çiftçilerin birbirleri ile ve halk ile olan ilişkilerinde dürüstlüğü ve görevi hakim kılmak amacıyla kurulan tüzel kişiliğe sahip kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşlarıdır.

Ziraat odalarının faaliyet alanları ve faaliyet gösteren oda sayısı

Faaliyet Alanı	Faaliyet Gösteren Oda Sayısı
Girdi Temini	
Gübre	32
Tohum	104
Fide	32
Makina	80
İlaç	140
Yem	28
Diğer Girdiler	10
Satış Bayiliği	
Gübre	28
İlaç	128
Makina	64
Tohum	64
Yem	28

Diğer Faaliyetler

Biçer Döver Tescili	40
Traktör Tescili	89
Traktör Fenni Muayenesi	57
Traktör Sürücü Kursu	49
Tarımsal Kurs	18
Sosyal Amaçlı Yardım	87
Örnek Gösterici Çalışmalar	49
Diğer	57

Kaynak: Ziraat Odaları Çalışma Raporu, 1986-87 Yayın No: 156, Ankara, 1988

2.2 Çiftçi Dernekleri

2903 sayılı dernekler kanuna göre kurulan ve faaliyet gösteren çiftçi kuruluşlarının ülkemizde sayıları tam olarak bilinmemektedir.

Adana Çiftçiler Birliği Derneği Tüzüğüne göre birliğin amacı ve faaliyetleri:

a) Çiftçileri sık sık bir araya toplayıp çiftçilik işleri üzerine konuşmak, konferanslar vermek, üretim masrafların azaltma çarelerini aramak, ürünleri daha iyi bir fiyatla satabilmek için icap eden tedbirleri temine çalışmak.

b) Tohumluk ve hayvan ıslahı ve bakımı, gübre kullanması, sıhhi yapılar ve defter tutma usulleri gibi fenni yollarla ve ziraat hakkında çiftçiyi aydınlatmak ve her türlü ziraai tecrübeler yapmak.

c) Çiftçiyi teşvik amacıyla müsabakalar ve sergiler açmak, çiftçiler üzerinde etütler yapmak, tohumluk, tarımsal alet, makina ve malzemeleri almak isteyen çiftçilere yardımcı olmaktır.

Adana Çiftçiler Birliği Derneğinin faaliyetlerinin neleri kapsadığı konusunda bir fikir edinebilmek için birlik genel kuruluna sunulmuş bulunan "Yönetim Kurulu Çalışma Raporu"ndan bazı maddeleri ele alırsak;

Tohumluk konusu: Buğday, pamuk ve diğer ürünlerin bölge şartlarına uygun tohumlarının temini hususunda mahalli zirai kuruluşların çalışmalarını yakından izleyerek ve ilgili kuruluşlara işbirliği yaparak uygun çeşitlerin tespitinde ilgili kuruluşlara yardımcı olunmuştur. Kaliteli tohum temini için ilgili bakanlık nezdinde yazılı ve görüşülerek temaslar yapılmıştır.

Mücadele ilacı konusu: Birlik zirai mücadele teşkilatı ile sıkı temas içerisinde olmuş, pamuk zararlısı için ithalat girişiminde bulunmuş ve olumlu sonuçlar elde edilmiştir.

- Biçer döver ve bazı mibzerlerin gümrük vergisinden muaf olarak ithali için ve Ziraat Kurumu ve Çukobirlik'çe vadeli satışı için karar aldırılmıştır.
- Pamuk ihracatında kesilen fonun indirilmesi için girişimlerde bulunulmuştur.
- Toprak ve Tarım Reformu çalışmalarında her zaman olduğu gibi yardım ve gayretleri olmuştur.
- Ziraat kredilerin yükseltilmesinde katkıları olmuştur.
- Ticaret Odası ve diğer kuruluşlardaki toplantılara iştirak edilerek, birliğin görüşleri dile getirilmiştir.
- Tarımsal işçilerinin Sosyal Sigorta uygulamalarındaki güçlükleri ilgili makamlara intikal ettirilmiştir.

2.3. Üretici İhracatçı Birlikleri

1971 yılında bakanlar kurulu kararı ile Ağrı ve Erzurum'da kurulmuştur. Hayvancılıkla ilgili bir kuruluştur.

2.4. Tarım Kesiminde Kalkınma Vakıfları

903 sayılı vakıflar kanunu ve kanunun uygulanması ile ilgili tüzük esaslarına göre kurulan ve işleyişleri bu organizasyondan Türkiye'de tarım kesiminde en çok bilineni Türkiye Kalkınma Vakfı (TKV)dir. Bu vakıf 10 Ocak 1969'da kurulmuştur. TKV'nin uygulamakta olduğu programlar;

- **Köy seviyesi yayım çalışmaları:** Bu çalışmalarla modern tarım teknolojisi üretimden pazarlamaya kadar, her yönüyle köye götürülmektedir.
- **Kredi karşılık fonu:** Fon köylülerin karşılaştığı kredi darboğazlarının çözümünde uygulanabilir bir model geliştirmektedir.

Bunların dışında "El Sanatları Projeleri, Pazarlama Projeleri, Eğitim Çalışmaları, Aile Planlaması Çalışmaları ve Ana- Çocuk Sağlığı Projesi" bulunmaktadır.

2.5. Merkezi Pazarlama Kuruluşları

Bu kuruluşlar meyve, sebze süs bitkileri ve baklagil ürünleri ile ilgilenen kuruluşlardır.

2.6. Anonim Şirketler

Tarım kesimine hizmet sağlayan fazla sayıda Anonim Şirketi olmakla birlikte, özellikle ürünlerin pazarlaması, depolanması ve girdi temininde ortakları çiftçiler olan ve üreticiye yardımcı olan A.Ş. örneklerine rastlanılmaktadır.

3. TARIM KESİMİNDE KOOPERATİF ÖRGÜTLENMESİ (Zirai Kooperatifler)

3.1 Tarım Satış Kooperatifleri

1911 yılında Ege'de başlayan ilk Tarım Satış Kooperatifçiliği hareketi, Ziraat Bankasının teşvikiyle 26 Temmuz 1931'de "Adana Pamuk Satış Kooperatifi" 27 Eylül 1931 tarihinde de Mersin Pamuk Satış Kooperatifleri Birliği kurulmuştur. Daha sonra Iğdır Pamuk Tarım Satış Kooperatifleri ve bağımsız bazı kooperatifler yağlı tohumlar, yer fıstığı, tütün ve patates konusunda çalışmışlardır.

Bunların arasında faaliyetlerini durduran veya kapananlar olduğu gibi gelişerek büyük iktisadi güç haline gelenler olmuştur.

1980 yılının sonunda faal olan birlik sayısı 22 olmuş; bunlardan üçü pamuk (Tariş'e bağlı İzmir Pamuk Satış Kooperatifleri Birliği Çukurova T.S.B.K.-Çukobirlik ve Antalya Pamuk T.S.B.K.-Antbirlik), biri yerfıstığı (Mersin Yerfıstığı T.S.B.K.-Yerfiskobirlik), ikisi ayçiçeği (Trakya Birlik ve Karadeniz Birlik kısa adıyla anılan merkezleri Edirne ve Samsun'da bulunan yağlı tohumlar T.S.K. Birlikleri) konusunda çalışmalarını sürdürmektedirler.

Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri başlıca tarım ürünlerinin pazarlanmasında ve ihracatında çok önemli yer tutmaktadır. Konularına giren ürünlerin ihracatının %25 kadarı, bu kuruluşlar tarafından gerçekleştirilmektedir.

3.1.1 Tarım Satış Kooperatifleri ve Birliklerinin Amaçları

1. Ortak ürünlerini almak ve daha iyi şartlarla değerlendirmek
2. Ürünleri mamul hale getirip piyasaya sürmek.
3. Ürünleri daha iyi şartlarda değerlendirmek suretiyle üretici kazancını arttırmak.
4. Fiyat dalgalanmalarını önlemek, tüketiciyi korumak.
5. Ürünlerde kalite ve verimi yükseltmek.
6. Ortakların ve ortak olmayan üreticilerin, üretim için ihtiyaç duyduğu her çeşit araç ve gereçleri temin etmek.
7. Kaliteli ve ucuz mal üretmek suretiyle ortakların ve ortak olmayan diğer üreticilerin ekonomik durumlarını düzeltmek, iyileştirmek, geliştirmek.

3.1.2. Kooperatif ve Birliklerin Çalışma Konuları

1. Ortakların ürünlerini en iyi şartlarla değerlendirilmesine çalışmak, bu konuda gerekli her türlü tedbiri almak. Kooperatiflerce satın alınacak ürünler kooperatif ve birlik yönetim kurulu kararlarına göre değerlendirilir. (Ana sözleşmelerle ürünlerin değerlendirilme işlerinde yönetim kurullarının basiretli bir tacir gibi hareket etmeleri esası getirilmiştir.)

2. Ortakların ve ortak olmayan üreticilerin tarımsal üretim faaliyeti ile ilgili ihtiyaçların karşılamak, gerektiğinde kredi ile desteklemek, kooperatifler, yönetim kurulu ile ortakların ve ortak olmayan üreticilerin her çeşit üretim araç ve gereçlerini ve diğer ihtiyaç maddelerini karşılayabilir. Birliğe bağlı kooperatiflerin bu işlemi yapabilmesi birliğin müsaadesine bağlıdır. Birlik kooperatif ortaklarının ve ortak olmayan üreticilerin her çeşit üretim araç ve gereçleri ile diğer ihtiyaç maddelerini toptan satın alabilir. Ancak, bu konularda işlem yapabilmesi için Sanayi ve Ticaret Bakanlığından izin alınması gerekir.

3. Yüksek Planlama Kurulu tarafından görevlendirildiğinde, üreticilerden Devlet adına destekleme alımında bulunmak ve bunula ilgili işler yapmak.

4. Kooperatif ve birlikler, faaliyet konusuna giren hususlarda ithalat yapabileceği gibi Devlet adına da ithalat yapmakla görevlendirilebilir.

5. Kooperatif ve birlikler, çalışma konularına giren ürünlerin daha iyi muhafaza edilmesine, toptan ve perakende satış için piyasa şartlarına uygun hale getirilmesine yönelik depo ve ilk işleme hüviyetinde işletmeler ile ambalajlama gibi tesisleri kurabilir. Ancak bu işletme ve tesisleri kurabilmeleri Sanayi ve Ticaret Bakanlığının iznine tabidir.

İlk işleme hüviyetindeki işletmeler, "Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri tarafından yapılan Devlet Destekleme Alımları ile ilgili faaliyetlere ve bu faaliyetlere bağlı işlemlere dair yönetmelik'in 35'inci maddesinde de gösterilen işlemleri yapan işletmelerdir. Ürünler itibariyle ilk işleme niteliğindeki işlemler şunlardır:

Ürün Çeşidi

Yapılan İşlem

Kütlü pamuk	Çırcırlayarak malıç haline getirmek
Fındık	Kırarak iç fındık elde etmek
Ayçiçeği	Ham yağ elde etmek
Soya	Ham yağ elde etmek
Kuru üzüm	Ayıklayarak işlemek, ambalajlamak
Kuru incir	Ayıklayarak işlemek, ambalajlamak
Yaş koza	Kuru koza elde etmek
Zeytin	Natürel zeytin yağı veya sofralık zeytin yağı haline getirmek
Zeytin yağı	Ham zeytin yağı haline getirmek
Gül çiçeği	Gül yağı ve konkret elde etmek
K.Mercimek	Kırmak
<i>Kırım. Kob. Antepfıstığı</i>	<i>Kabuğunu ayırmak, çılatmak, tuzlanarak kavurmak, iç yapmak</i>
Kırmızı biber	Öğütlemek
Yaş üzüm	Sirke ve şarap elde etmek, pekmez yapmak
Tiftik	Ayıklayarak tasnif etmek
Yerfıstığı	Kırmak, tuzlamak, kavurmak

6. Kooperatif ve birliklerin diğer çalışma konuları şunlardır:

a) Devlet adına veya kendi nam ve hesabına, ortak olmayan üreticilerden ve serbest piyasadan çalışma konusuna giren veya girmeyen ürün alımında bulunmak, bu ürünlerin içi ve dış piyasalarda değerlendirilmesini sağlamak.

b) Satın alma, depolama, standartlaştırma, işleme ambalajlama, nakletme ve benzeri işleri yapmak, bu konularda en uygun tedbirleri almak

c) Ürün ve mamullerin iç piyasalarda satışı yanında bulunmak yurt içinde ve dışında gerektiğinde bayilik ve temsilcilik kurmak, şubeleri açmak.

d) Üreticilerin mesleki bilgilerini artırmak, bu amaçla kurslar açmak, seminerler düzenlemek, yabancı ülkelerdeki benzeri kuruluşlarla iş birliği yapmak, tanıtıcı ve eğitici faaliyetlerde bulunmak

e) Kendi nam ve hesabına veya devlet adına satın aldığı ürünlerin ve sahibi olduğu menkul ve gayrimenkullerin sigorta işlemlerini yapmak, üreticilerin sigorta konusuna giren varlıkları için sigortacılık hizmetlerini yürütmek.

f) Sanayi ve Ticaret Bakanlığının izni ile üretimi artırıcı faaliyetlerde bulunmak, bu konudaki çalışmalara iştirak etmek,

g) Kooperatif, amaçlarına uygun olarak ortaklarına aynı ve nakdi kredi ihtiyaçlarını karşılayabilir. Birlik amaçlarına uygun olarak üreticilerin ihtiyaçlarının karşılanabilmesi amacıyla ortağı olan kooperatiflere kredi açabilir. Buna ait işlemler birliğin teklifi ve Sanayi ve Ticaret Bakanlığının onayı ile yürütülür.

h) Tarım satış kooperatifi ve birliklerinin bir diğer görevi de, genelde ürünlerin değer pahasına satışını sağlamak için piyasayı düzenleyici müdahalelerde bulunmaktır.

3.2. Tarım Kredi Kooperatifleri

Türkiye'de tarımsal gelişmenin olduğu kadar kooperatifçiliğin de örneği, kaynağı ve itici gücü olan tarım kredi kooperatifleri ülkemizin en yaygın ve en müessir tarımsal kooperatif organizasyonudur.

Osmanlı döneminde 1863'lerde memleket sandıkları ile temeli atılan Tarım Kredi Kooperatifleri, Cumhuriyet döneminde gelişimini büyüyerek sürdürmüş ve bugün, 1.5 milyon ortağı Tarım Kredi Kooperatifleri 16 bölge birliği ve merkezi birlik halinde bütün ülke genelini kuşatmıştır.

1972'ye kadar tek amaçlı bir kooperatif türü olan teşkilatlanmış Tarım Kredi Kooperatifleri 1972 tarih ve 1581 sayılı yasanın kabulü ile birlikte diğer ihtiyaç maddelerini yeter miktarda, zamanında ve uygun şartlarda sağlamak ve hasadı takiben ürünlerini en rasyonel bir şekilde değerlendirme, el sanatlarını geliştirmek, mesleki ve teknik bilgi seviyelerini yükseltmek, eğitim sosyal ve kültürel faaliyetleri ile çok amaçlı kooperatifler halinde gelişmelerini sürdürmektedir.

Tohumluk açığını kapatmak, yerli ve yabancı kaynaklardan sağlanan geliştirilmiş çeşitlerin intikalini sağlamak, girdi kullanımı ve tohumluk üretim teknolojisini çiftçilere benimsetmek ve verim artışını sağlamak için sözleşmeli tohumluk üretimi yapılmaktadır. Bu konuda Tarım Kredi Kooperatifleri patates ve buğday; Trakya Birlik ayçiçeği; Tarih, Çukobirlik ve Antbirlik pamuk; Fiskobirlik yarfıstığı üretimini sözleşmeli olarak gerçekleştirmektedir.

Tarım Kredi Kooperatifleri bölge birlikleri Ankara, Antalya, Balıkesir, Erzurum, Gaziantep, İçel, İzmir, Kayseri, Konya, Kütahya, Malatya, Sakarya, Samsun, Sivas, Te-kirdağ, Trabzon illerini kapsamaktadır.

3.3. Tütün Tarım Satış Kooperatifleri

6/12/1970 gün ve 13392 sayılı resmi gazetede neşredilen 25 Aralık 1969 tarihli 1196 sayılı "Tütün Tarım Satış Kooperatifleri ve Bölge Birlikleriyle Türkiye Tütün Satış Kooperatifleri Genel Birliği Kanunu"na dayanılarak ilk kooperatifler, Muş il merkezi ile Bursa'nın Mustafa Kemal Paşa ilçesinde 1974 yılında vücuda getirilmiştir.

1986 sonu itibarıyla bu kooperatiflerin miktarı 21'e ulaşmıştır. Bunlardan 13'ü Denizli, 2'si Bursa, 1'er tanesi Muş, Amasya, Manisa, Muğla, Hatay ve Aydın illerinde bulunmaktadır.

Yukarıda adları geçen Muş ve Mustafa Kemal Paşa ile 1977'de kurulan (Bursa) Yenişehir Tütün Tarım Satış Kooperatifi faal değildir. Öteki 18 kooperatif ise çalışır durumdadır.

Amacı: Kooperatifin amacı, aşağıda yazılı konuların gerçekleşmesi için gereken tedbirlerden kendisine ait olanları almak, bağlı bölge birliğine ait olanları hakkında da birliğin direktifine uyarak çalışmaktır.

3.3.1. Kooperatifin Çalışma Konuları

1. Ortakların ürünlerine devamlı sürüm sağlamak ve alıcılar bulmak,
2. İşlenmiş yaprak tütünleri elden geçirerek işlenmiş tütün haline getirmek ve bunların satışını yapmak,
3. İçteki ve dıştaki aracılarla giden kazancı, üreticiye mal ederek durumlarını rakip yabancı ülkelerdeki üreticilere karşı kuvvetlendirmek,
4. Piyasada düzen verici bir yer olarak fiyatların zararlı dalgalanmalarının önüne geçmek, ürünlerin piyasada en iyi fiyatlarla satışını başarmak,
5. Piyasaların tercih ve talebini sürekli olarak incelemek ve izlemek suretiyle tütünlerin ekiciler tarafından üretimi, hazırlanması, işlenmesi ve denklemlenmesinin standardizasyonu ve dünya tütüncülüğündeki gelişmeler hakkında ortaklarını aydınlatmak,
6. Ortaklarını ilgilendiren konularda tütün endüstrisi, araştırma kurumları ve bölge tekel ve tarım örgütleri ile ilgi kurmak ve gerektiğinde işbirliği yapmak,

7. Tütün üretiminde maliyetin asgariye indirilmesi, kalitenin yükseltilmesi ve satışın artırılması konularında her türlü tedbirleri almak,

8. Ortaklarına gübre, tarımsal ilaç, araç ve gereç ihtiyaçlarını toptan sağlayarak dağıtmak,

9. Tütün hastalık ve zararlıları ile savaş yönünden gerekli tedbirleri almak ve lüzumlu uygulamalarda bulunmak,

10. Ortakların kendi imkanları ile başaramayacakları toplu fidelik, kurutma, fümigasyon ve benzeri tesisleri kurmak,

11. Kooperatifin ihtiyacı olan bina, depo ve bu gibi taşınmaz malları yaptırmak, satın almak veya yapmak,

12. Ortaklarına ait tütünlerin depolanması imkanlarını sağlamak,

13. Ortaklarının kredi ile işlerini yürütmek,

14. Banka ve sigorta şirketlerine katılmak veya kurmak, sigorta acenteliği yapmak,

15. Kooperatifte toplanan tütünleri, bölge birliğinin talimatı üzerine, işleme ve stok merkezlerine yollamak ve bu tütünleri 1177 sayılı tütün ve tütün tekeli kanunu gereğince devretmek,

16. Ortaklarının yaşama düzeylerini yükseltmek için yararlı olabilecek hertürlü ekonomik, sosyal, kültürel tedbirleri almak,

17. Gerektiğinde tütün işleme tesisleri kurmak,

Tütün Tarım Satış Kooperatifi Bölge Birliği aynı bölgede en az 3 Tütün Tarım Satış Kooperatifi birleşerek Sanayi ve Ticaret Bakanlığının göstereceği ihraç veya piyasa merkezinde bu bakanlığın vereceği talimata göre kurulur, Türkiye Tütün Tarım Satış Kooperatifleri Genel Birliği de en az üç Tütün Tarım Satış Kooperatifi Bölge Birliği tarafından kurulabilecektir.

3.4. Pancar Ekicileri Kooperatifleri

Türk Kooperatifçiliğinin tarihsel gelişmelerindeki hareketin, ekonomik yapıya paralel olarak tarım kesimindeki kooperatiflerle başlayıp geliştiğini biliyoruz. Nitekim 1950'lere gelindiğinde kooperatifçilik sektörümüzün ağırlığını hala aynı kesimde devam ettirdiği görülmektedir. Bu cümleden olarak şeker sanayimizin gelişmesinde önemli bir yer tutan Pancar Ekicileri Kooperatifi de 1950'de kurulmaya başlamıştır.

Amacı : Pancar ziraatının geliştirilmesi, ortaklarının ihtiyacı olan tarım alet ve makineleri ve gübre gibi girdilerini uygun şartlarla sağlamak ve pancar ekicileri ile Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. arasındaki münasebeti sağlamaktır.

İlk Pancar Ekicileri İstihsal Kooperatifi, Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. nin desteğinde 16 Temmuz 1951 tarihinde kurulmuştur. Kocaeli Pancar Ekicileri Kooperatifi adına taşıyan bu kooperatif sonradan Adapazarı Pancar Ekicileri İstihsal Kooperatifi ünvanını almıştır. (P.E. İstihsal K. lerinin adı 1989 yılında P.E. Kooperatifleri olarak değiştirilmiştir.)

Güçlü kooperatifçiliğin temel prensiplerinden birisi de az ortaklı çok kooperatif yerine çok ortaklı az kooperatif şeklinde organize olmaktır. Pancar Ekicileri Kooperatifleri bu prensibe uygun hareket eden oldukça güçlü birliklerimiz arasındadır. Zira, mevcut 74 ilimizden pancar ekimi yapılan il sayısı 68 gibi oldukça geniş bir alanı kapsamakla beraber Pancar Ekicileri Kooperatiflerinin sayısı 31.12.1991 itibariyle 28'dir.

4. TIBBİ BİTKİLER TARIMINDA KOOPERATİFÇİLİK

Ayçiçeği, pamuk fındık, yerfıstığı vb. gibi birçok bitkinin üretim ve satışında belirli bir kooperatifleşme vardır. Bugün tıbbi bitki yetiştiriciliğine eğilen Hollanda, F. Almanya, Fransa, İsviçre ve Avusturya gibi Avrupa ülkelerinde üretim kooperatif birlikleri tarafından belirli bir anlaşma çerçevesinde yapılmaktadır. Konu ile ilgili olarak ülkemizde merkezi İsparta ilinde olan gül üretim ve satışı konusunda faaliyet gösteren Gülbirlik bulunmaktadır. Tıbbi bitkilerin üretiminde mevcut kooperatiflere görev verileceği gibi yeni birlik de kurulabilir.

Kurulması teklif edilen kooperatif birliğinin basit bir şeması ve görevleri:

1. Merkez Teşkilatı (Satış ağırlıklı) —
 - a) Satış
 - b) Reklam ve tanıtma
 - c) Danışma
 - d) Üretim Planlaması
 - e) Depolama ve muhafaza
2. Bölge Teşkilatı (Üretim ağırlıklı) —
 - a) Tohumluk ve fide temini, üretimi
 - b) Ortak makina parkı kurulması
 - c) İlaç, gübre vs. temini ve dağıtımı
 - d) Ekim alanlarını üyelerine paylaşırma
 - e) Üretimi kontrol
 - f) Merkezi kurutma ve ön işleme tesisleri
- 3) Çiftçiler —
 - a) Zamanında ekim
 - b) Yetiştirme tekniklerine uyma
 - c) Zamanında ve dikkatli bir hasat
 - d) Ürünün bölge teşkilatına hemen teslimi

5. SONUÇ

Endüstri bitkileri tarımında üretici örgütlenmesini kooperatifler şeklinde örgütlenme ve kooperatifler dışındaki sivil çiftçi örgütleri olarak ikiye ayırdık. Yurdumuzdaki durumları incelendiğinde, tarım kesimimizde başta gelen meslek kuruluşu olan Ziraat Odalarının istenilen güce ve etkinliğe sahip olduğu söylenemez. Çiftçilerin oda'ya üye olma zorunluluğu bulunmaktadır. Ayrıca, yasal statüsünün eskimiş, Anayasa ve kendi yasası ile çok sınırlamalara tabi olmuş ve günün ihtiyaçlarına cevap veremez duruma gelmiş olması da diğer önemli sorundur. Türkiye'de üretici birliklerinin sayıları çok sınırlıdır. Etkinlikleri son derece az olan ve kapanma aşamasında olan bu kuruluşlar,

özellikle finansman sorunları nedeniyle beklenen yönde yarar sağlamaktadırlar. Ülke-
mizde merkezi pazarlama kuruluşları da yeterli hizmet verememektedir. Bu kuruluşların
eksikliği, özellikle ürünlerin pazarlamasında ve dış satımında birçok olumsuzluklara ne-
den olmaktadır. Kuruluşlar arasındaki işbirliğinin yeterli olmayışı, kuruluşların hem
kendi içlerinden hem de çalışma alanlarından kaynaklanan sorunlar nedeniyle bu kuru-
luşlar hizmet bekleyen tarım sektörünü olumsuz yönde etkilemektedir. Oysa ki, Türkiye
Kalkınma Vakfının amaçları içerisinde de diğer kamu ve özel kuruluşlarla işbirliği ilke-
si yer almaktadır. Ancak, uygulamada bu işbirliği ve koordinasyon sınırlı kalmakta ge-
nellikle de hiç gerçekleşmemektedir.

Düşük maliyetle girdi temininden başlayan ve ürünlerin daha etkin pazarlanmasına
dek süregelen birçok faaliyetlerle kooperatifler ortak ekonomilerin yanı sıra, ekonomik
kalkınmaya da olumlu katkıları bulunan örgütlerdir. Türkiye'de kooperatiflerin geli-
şmesi, tam olarak gerçekleşmemiştir.

Bunun nedenlerinden biri daha önce yaşayan kooperatifçilik örneklerinden bazıları-
nın olumsuz sonuçlanmasıdır.

Kooperatiflerin başarısını etkileyen en büyük neden mali yapıdan kaynaklanmakta-
dır. Ayrıca, yayım hizmetlerine gereken önem verilmediğinden kooperatifçilik alt yapı-
sının oluşturulması için ve tarım sektöründe kooperatif bilincinin yerleşmesi gereken
düzeyde olmamıştır.

Ekonomik amaçlı kooperatifler, sosyal ve ekonomik hedefli Ziraat Odaları, Çiftçi
Birlikleri ve benzeri örgütlenmelerin bekleneni verebilmeleri için, Türkiye'de uygun bir
örgütlenme modeline, yapısal düzenlemelere, bu konuda eğitimi çalışmalarına ve diğer
bazı önlemlerin alınmasına ivedilikle gerek vardır.

KAYNAKLAR

- ANONYMOUS, 1987. Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği ile Federal Almanya
Raiffeisen Kooperatifleri Birliği İşbirliği Çerçevesinde Düzenlenen "Koopera-
tifçilik Eğitimi, Tarım Girdilerini ve Ürünlerinin Pazarlanması Semineri"
s:149, Ankara
- ANONYMOUS, 1991. Pankobirlik Faaliyet Raporu.
- ANONYMOUS, 1992. 2000'li Yıllara Doğru Türkiye Tarımı, TMMOB Ziraat Mühendisleri
Odası, s: 257-325.
- ANONYMOUS, 1994. Karınca Dergisi, Sayı:686.
- ANONYMOUS, 1995. Türkiye Ziraat Mühendisliği Teknik Kongresi.
- ÇAĞLAR, Z. 1992. Kooperatifçilik Mevzuatı, Türk Kooperatifçilik Kurumu Yayınları, No:
79, s:20-383, Ankara.
- HAZAR, N. 1990. Kooperatifçilik Tarihi, Türk Kooperatifçilik Eğitim Vakfı Yayınları, 3.
Basılış, s: 496-506, Ankara.

TARIM VE KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI'NIN MERKEZİ ÖRGÜT YAPISININ GEÇİRDİĞİ EVRELER

*İsmet TAYŞI **

A- GİRİŞ

Ne kamuoyunun, ne tarımla uğraşanların ve tarım sektörüyle yakından ilgilenenlerin, ne de Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nda çalışanların, tarihsel evrim sürecinde, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı'nın örgütsel açıdan geçirdiği evreleri yeterince ve doğrudürüst bildikleri söylenemez.

Bu nedenle, bu Bakanlığın Osmanlı döneminden sonra gelen ve 77 yıllık dönemi içeren Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetleri dönemi ile 73 yıllık modernleşme sürecini içeren Cumhuriyet dönemindeki evriminin ve yeniden yapılanma durumunun bilinmesine ihtiyaç vardır.

B- T.B.M.M. HÜKÜMETLERİ DÖNEMİ

Bilindiği üzere, 23 Nisan 1920'de Ankara'da toplanan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin çalışmaya başladığı günden, Türkiye Cumhuriyetinin ilan edildiği 29 Ekim 1923 tarihine kadar kurulan hükümetler "Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti" adını taşımaktaydı. Hükümet Üyeleri de Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından ve bu Meclis içinden seçilirdi. Bu amaçla 2 Mayıs 1920 tarih ve 3 sayılı "Türkiye Büyük Millet Meclisi ve İcra Vekillerinin Sureti İntihabına Dair Kanun" çıkarılmıştır.

Bu kanunla, 11 Bakanlık oluşturulmuştu. Bu bakanlıklar şunlardır:

- 1- Şeriyeye ve Evkaf Vekaleti
- 2- Sıhhiye ve Muaveneti İctimaiye Vekaleti
- 3- İktisat (Ticaret, Sanayi, Ziraat, Orman ve Maadin) Vekaleti
- 4- Maarif Vekaleti
- 5- Adliye ve Mezahip Vekaleti
- 6- Maliye ve Rüsumat ve Defterihakani Vekaleti
- 7- Nafia Vekaleti
- 8- Dahiliye (Emniyeti Umumiye, Posta ve Telgraf) Vekaleti
- 9- Müdafaayı Milliye Vekaleti
- 10- Hariciye Vekaleti
- 11- Erkani Harbiyei Umumiye Vekaleti

* Ziraat Yük. Müh. Bölge Plancısı, Kamu Yönetim Uzmanı
Tarım ve Köyişleri Bakanlığı APK Kurulu Başkanlığı

Görülüyorki; bu kanunda açılan bir parantezle ticaret, sanayi, ziraat, orman ve madenlerle ilgili işlerin İktisat Vekaleti tarafından yürütüleceği açıkça belirtilmiş ve İktisat Vekaleti olarak görev yapan bu Bakanlık içerisinde Ziraat, Orman ve Baytar (Veteriner) Genel Müdürlükleri de yer almıştır. Bu durum Türkiye Cumhuriyetinin kurulduğu dönemden sonra çıkarılan 432 sayılı Kanunun yürürlüğe girişine kadar bu şekilde seyretmiştir.

Sanırız ki; 23 Nisan 1920 ile 29 Ekim 1923 tarihleri arasındaki süreyi kapsayan yaklaşık 3.5 yılı biraz aşkın bir zaman dilimi içinde kurulmuş Türkiye, Büyük Millet Meclisi Hükümetleri dönemindeki ziraat işlerinin ve Tarım Bakanlığının konumuna özetle böylece değindikten sonra, şimdide Türkiye Cumhuriyetinin kurulduğu tarihten günümüze kadar geçen 73 yıllık evrim ve modernleşme sürecinde, Tarım ve Köyüşleri Bakanlığının merkezi örgüt yapısının geçirdiği evreleri ve gelişme oluşumunu incelemeye ve irdelemeye geçebiliriz.

C- CUMHURİYET DÖNEMİ

1-6 Mart 1924 tarih ve 63 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren "432 sayılı Ziraat ve Ticaret Vekaletleri Teşkilî Hakkında Kanun" ile İktisat Vekaleti kaldırılarak, bunun yerine Ziraat ve Ticaret Vekaleti adı altında iki ayrı bakanlık oluşturulmuştur. Böylece kamu yönetim sistemimiz içerisinde ilk kez bağımsız bir Tarım Bakanlığının kurulduğu görülmektedir. Bu da, 1928 yılına kadar sürmüştür.

2-21 Ocak 1928 tarih ve 793 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren "1200 sayılı Ticaret Ziraat Vekaletlerinin Tevhidi ile İktisat Vekaleti Teşkilî Hakkında Kanun" ile daha önce birbirinden bağımsız ve iki ayrı bakanlık olarak oluşturulmuş bulunan Ziraat ve Ticaret Bakanlıkları, İktisat Vekaleti adı altında tekrar birleştirilmiştir. Bu durumda, 1931 yılına kadar böylece devam etmiştir.

3-30 Aralık 1931 tarih ve 1989 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren "1910 sayılı Ziraat Vekaleti Teşkiline Dair Kanun" ile Ziraat Vekaleti, İktisat Vekaletinden ayrılarak ikinci kez yeniden bağımsız bir Tarım Bakanlığı kurulmuştur. Doğal olarak Ziraat, Orman ve Baytar (Veteriner) Genel Müdürlükleri bu bakanlığa bağlı kalmışlardır. Bundan sonrada, zaman zaman ismine bazı eklemeler yapılmak suretiyle kamu yönetim sistemimiz içinde Tarım Bakanlığı, ayrı ve bağımsız bir Bakanlık olarak varlığını günümüze kadar sürdürülmüştür.

4- Ancak, sözkonusu kanunlarda, Tarım Bakanlığının merkezi örgüt yapısı resmi görev ve yetkileri ile bu bakanlığa bağlı merkez ve taşra kuruluşlarının görev ve yetki sorumlulukları açıkça belirtilmemiştir.

Genelde, gözlenen bu eksikliği gidermek üzere Tarım Bakanlığı 1937 yılında yasal olarak yeniden yapılandırılmış, merkez ve taşra birimlerinin örgüt yapısı ilk kez oluşturulmuştur. 14 Haziran 1937 tarih ve 3629 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan "3203 sayılı Ziraat Vekaleti Vazife ve Teşkilat Kanunu" ile üç ana hizmet birimi (Ziraat ve Veteri-

ner İşleri Genel Müdürlükleri ve Pamuk İşleri Müdürlüğü" ile birde tüzel kişiliği haiz katma bütçeli bir birim olan Orman Genel Müdürlüğü olmak üzere 4 ana hizmet ve bağlı kuruluşu kapsayan bir bakanlık merkez örgütü oluşturulmuş ve bu örgütlerin yasal görev ve sorumlulukları ayrıntılı biçimde belirtilmiştir. Bu kanuna göre oluşan Tarım Bakanlığının merkez ve taşra birimlerini kapsayan örgüt yapısı ekte sunulan Tablo:1'de gösterilmiştir.

Bu arada, bir anekdot olarak şunu da belirtelim ki; Tarım Bakanlığının merkez örgütü içerisinde yer alan ana hizmet, yardımcı, danışma, denetim, bağlı ve ilgili kuruluşlarının tarihsel evrim sürecinde geçirdiği evreler tarafından düzenlenen 10 adet tablo ve 2 adet şema ile gösterilmeye çalışılmıştır.

5- Başlangıçta, 2 danışma ve denetim birimi, 3 ana hizmet birimi, 5 yardımcı birim ve 1 katma bütçeli bağlı kuruluş olmak üzere toplam 11 birimle kurulmuş olan Tarım Bakanlığının merkezi örgüt yapısında, 1950'li yıllara gelindiğinde, 5 ana hizmet birimi, 3 danışma birimi, 5 yardımcı birim ile 5 bağlı ve 1'de ilgili kuruluş olmak üzere 19 ayrı kuruluşun yer aldığı görülmüştür. (Tablo: 2). 1950-1962 yılları arasındaki dönemde bu sayının 6'sı danışma birimi, 6'sı ana hizmet birimi, 5'i yardımcı hizmet birimi, 4'ü katma bütçeli bağlı kuruluş ve 3'üde ilgili kuruluş olmak üzere toplam olarak 24'e çıktığı (Tablo: 3), 1962-1973 yılları arasındaki dönemde 8'i danışma birimi, 9'u ana hizmet birimi, 6'sı yardımcı hizmet birimi, 3'ü katma bütçeli bağlı kuruluş ve 5'i de ilgili kuruluş olmak üzere toplam 31'e yükseldiği (Tablo: 4), 1974-1980 yılları arasındaki dönemde ise, 8'i danışma ve denetim birimi, 12'si ana hizmet birimi, 3'ü yardımcı hizmet birimi, 2'si katma bütçeli bağlı kuruluş ve 6'sı da ilgili kuruluş olmak üzere toplam olarak yine 31 olarak kaldığı görülmektedir (Tablo: 5).

Bu arada çok önemli bir noktaya da değinmekte yarar vardır. T.C. Cumhurbaşkanlığı'nın 26.1.1974 tarih ve 4/92 sayılı onayları ile kurulan I. Ecevit Hükümetinin onay yazısında, Tarım Bakanlığının adı değiştirilerek "Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı" haline dönüştürülmüştür.

6- 17.2.1981 tarih ve 17254 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan "2384 sayılı Orman Bakanlığının Tarım Bakanlığına Devri Hakkındaki Kanun" ile daha önce Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı olan Tarım Bakanlığının adı "Tarım ve Orman Bakanlığı" olarak değiştirilmiştir. Orman Bakanlığı kaldırıldıktan sonraki dönemde, Tarım ve Orman Bakanlığının merkezi örgüt yapısı içerisinde, 7'si danışma birimi, 14'ü ana hizmet birimi, 4'ü yardımcı birim, 2'si bağlı ve 5'i de ilgili kuruluş olmak üzere toplam 32 birimin yer aldığı görülmektedir. (Tablo: 6).

7- 1982 yılına gelindiğinde, "27.2.1982 tarih ve 8/4334 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı" ile Tarım ve Orman Bakanlığının merkezi örgüt yapısı yeniden değiştirilmiş ve 5'i danışma ve denetim birimi, 9'u ana hizmet birimi 5'i yardımcı birim, 2'si bağlı ve 6'sı ilgili kuruluş olmak üzere bakanlık merkezindeki birim sayısı 27'ye indirgenmiştir (Tablo: 7).

8- Sonra da, "14.12.1983 tarih ve 18251 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan "183 sayılı Kanun Hükmünde Kararname" ile Köyişleri ve Kooperatif Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığına bağlanarak bakanlığın adı "Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı" olarak değiştirilmiş ve bu bakanlığın merkez örgütünde 3'ü danışma ve denetim birimi, 11'i ana hizmet birimi, 6'sı yardımcı birim, 4'ü bağlı ve 7'si de ilgili kuruluş olmak üzere toplam 31 birim yer almıştır (Tablo: 8).

9- Bilahare, 18.6.1984 tarih ve 18435 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan "212 sayılı Kanun Hükmünde Kararname" ile bu bakanlığın merkez örgütünde, 4'ü danışma ve denetim birimi, 4'ü yardımcı birim, 3'ü ana hizmet birimi, 4'ü bağlı ve 8'i ilgili kuruluş olmak üzere toplam birim sayısı 23'e indirgenmiştir (Şema: 1).

10- Daha sonra, 12.3.1985 tarih ve 18692 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan "3161 sayılı "Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun" ile bakanlık merkez örgütü yeniden düzenlenmiş ve örgüt yapısı içerisinde 4'ü danışma ve denetim birimi, 4'ü yardımcı birim, 3'ü ana hizmet birimi, 4'ü bağlı ve 8'i de ilgili kuruluş olmak üzere toplam birim sayısı yine 23 olarak korunmuştur (Şema: 2).

11- En son olarak da, bu bakanlığın şu andaki merkezi örgüt yapısını şekillendiren "441 sayılı Kanun Hükmünde Kararname" çıkarılmıştır. 9.8.1991 tarih ve 20955 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 442 sayılı K.H.K. ile Orman Bakanlığı ikinci kez yeniden kurulduğu ve ormancılıkla ilgili hizmetler bu bakanlığa bağlandığı için, eskiden Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı olan Tarım Bakanlığının adı, 9.8.1991 tarih ve 20955 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan "441 sayılı Kanun Hükmünde Kararname" ile Tarım ve Köyişleri Bakanlığı olarak değiştirilmiş ve merkezi örgüt yapısı da 4'ü danışma ve denetim birimi, 5'i ana hizmet birimi, 4'ü yardımcı hizmet birimi, 3'ü bağlı ve 7'si de ilgili kuruluş olmak üzere toplam olarak 23 birimden meydana gelmiştir (Tablo: 9).

Daha sonraki dönemde özelleştirilmek üzere Türkiye Süt Endüstrisi Kurumu Genel Müdürlüğünün 20.5.1992 tarihinde, Yem Sanayii T.A.Ş. Genel Müdürlüğünün 20.5.1992 tarihinde, Et ve Balık Kurumu Genel Müdürlüğünün 22.1.1993 tarihinde Başbakanlık Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığına (sonradan bu kurumun adı değiştirilerek Başbakanlık Özelleştirme İdaresi Başkanlığı olmuştur.) devredilmeleri ve Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğünün de, 3046 sayılı kanunun değişik 10. maddesine göre 8.7.1993 tarih ve 21631 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan ve Başbakanlığın teklifi üzerine Cumhurbaşkanlığınca onaylanan "Kuruluşların Bağlı Oldukları Bakanlıkların Değiştirilmesi ile İlgili İşlemler" muvacehesinde Tarım ve Köyişleri Bakanlığından alınarak Başbakanlığa bağlanması ile şu anda Tarım ve Köyişleri Bakanlığının merkezi örgüt yapısı içinde yer alan kuruluşların veya birimlerin toplam sayısı 19'a indirgenmiştir.

Burada, anektod olarak bir konuya değinmekte yarar vardır. 22.5.1992 tarih ve 92/3088 sayılı Bakanlar Kararı ile özelleştirme kapsamına alınan Türkiye Süt Endüstrisi Kurumunun, Özelleştirme Yüksek Kurulunun 23.12.1994 tarih ve 94/4 sayılı kararı ile Özelleştirme Programından çıkarılması, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı ile ilgilendirilmesi, özelleştirmeye hazırlık çalışmasına tabi tutulması ve bu hazırlık çalışmasının bu bakanlık tarafından yürütülmesi kararlaştırılmıştır.

12- Tarım ve Köyişleri Bakanlığının kuruluş ve görevleri ile ilgili 441 sayılı ve T.M.M.M.'nin Tarım Orman ve Köyişleri, Adalet, Bütçe Plan Komisyonlarında görüşüldükten sonra, Plan ve Bütçe Komisyonu Başkanlığınca T.B.M.M. Başkanlığına sunulan ve Meclis Başkanlığınca da T.B.M.M. Genel Kuruluna gönderilen ve yıllarca T.B.M.M. gündeminin 7. sırasında bekledikten sonra T.B.M.M. 19. Döneminin sona ermesi ile kadük duruma düşen ve 24 Aralık 1995 tarihinde yapılan milletvekili genel seçimlerinden sonra oluşan T.B.M.M.'nin 20. döneminde yeniden ele alınan kanun tasarısında, 9'u ana hizmet birimi, 5'i danışma ve denetim birimi, 4'ü yardımcı birim ve 4'ü de bağlı kuruluş olmak üzere bu bakanlığın merkez örgütü içinde toplam 22 birim oluşturulması öngörülmektedir. Halen, bu bakanlığa bağlı Toprak Mahsulleri Ofisi Genel Müdürlüğü (TMO) Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü (TİGEM) ve Türkiye Zirai Donatım Kurumu (TZDK), Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Genel Müdürlüğü gibi 4 kuruluşun da yine Tarım ve Köyişleri Bakanlığına bağlı olması varsayımından hareketle bu bakanlığa bağlı toplam kuruluş sayısının 26 Olacağı söylenebilir.

D- İRDELEME

Daha önce Tarım Bakanlığının resmi örgüt yapısına ilk kez 14.6.1937 tarihinde yürürlüğe giren 3203 sayılı kanunla kavuştuğuna değinilmişti.

Başlangıçta uzun süre 4 birimle kırsal kesime ve çiftçilere tarımsal hizmet ileten Tarım Bakanlığının yönetim bilimindeki "Parkinson" ve "Küp" yasalarının doğal bir sonucu olarak gittikçe büyüyen, hantal ve karmaşık bir örgütsel yapıya kavuştuğu görülmüştür. 1937 yılından günümüze kadar sık sık yapılan yeniden düzenleme ve değişiklikler bazı birimlerin lağvedilmesi, bazı yeni birimlerin değişikliklerden ötürü de bakanlık merkez ve taşra örgütünde yapısal duraksamalar, belirsizlikler, aksaklıklar ve geçikmeler olduğu söylenebilir. 1937 yılından günümüze değin geçen 60 yıllık dönemde, Tarım ve Köyişleri Bakanlığının merkez örgütü içinde kurulmuş ve kaldırılmış ana hizmet, bağlı ve ilgili kuruluşların sayısı 31 adettir. Bu sayıya bu süre içinde kurulan ve kaldırılan danışma ve yardımcı birimler dahil değildir. (Tablo: 10)

Tarihsel evrim sürecinde Tarım ve Köyişleri Bakanlığının merkezi örgütsel yapısı incelendiğinde, 17 adet danışma ve yardımcı birimin kurulup kaldırıldığı da görülmektedir. Bunları şöyle vurgulayabiliriz:

- 1- Tetkik İstişare Kurulu Başkanlığı (2.3.1954 - 27.2.1982)
- 2- Organizasyon ve Metod Dairesi Başkanlığı (31.1.1962 - 27.2.1982)
- 3- Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü (25.9.1973 - 18.6.1984)
- 4- Tarım Ürünleri Değerlendirme ve Pazarlama Dairesi Başkanlığı (13.12.1965 - 17.2.1981)
- 5- Planlama ve Ekonomik Araştırmalar Dairesi Bakanlığı (10.1.1962 - 24.11.1972)
- 6- Planlama Araştırma ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü (24.11.1972 - 27.2.1982)
- 7- Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Dairesi Başkanlığı (4.10.1974 - 27.2.1982)
- 8- Levazım Müdürlüğü (14.6.1937 - 13.2.1981)
- 9- Muhasebe Müdürlüğü (26.1.1974 - 17.2.1981)
- 10- Komptrolörlük Dairesi Başkanlığı (27.2.1982 -18.6.1984)
- 11- Genel Sekreterlik (27.2.1982 - 18.6.1984)
- 12- Destek Hizmetleri Dairesi Başkanlığı (27.2.1982 - 18.6.1984)
- 13- Eğitim Dairesi Başkanlığı (27.2.1982 -14.12.1983)
- 14- Güneydoğu Sanayi ve Ticaret A.Ş. Müdürlüğü (27.2.1982 - 14.12.1983)
- 15- Yüksek Fen Kurulu Başkanlığı (27.2.1982 - 14.12.1983)
- 16- Milli Kooperatifçilik Eğitim ve Araştırma Merkezi Başkanlığı (14.12.1983 - 18.6.1984)
- 17- FAO Genel Sekreterliği (27.11.1949 -)

Bu açıklamalardan sonra görülüyor ki, 1937'den günümüze kadar geçen 60 yıllık dönemde 31'i ana hizmet, bağlı ve ilgili kuruluş, 17'si de danışma ve yardımcı birim olmak üzere toplam olarak 48 adet yeni birim kurulmuş, kaldırılmış veya yeni oluşturulan bazı birimlerle birleştirilmiş bulunmaktadır. 60 yılda 48 adet yeni birim oluşturulup, sonrada bunların kaldırılması veya yeni oluşturulan birimlerle birleştirilmesi ne demektir ? Bu, Tarım ve Köyişleri Bakanlığının kısa zaman aralıklarıyla yapılan yeniden düzenleme çalışmaları ile sürekli "Yaz-boz tahtası" haline getirilmiş olması demektir. Bakanlığın kamu yönetim sistemimiz içinde edilgen ve disfonksiyonel bir görüntü sergilemesinin nedenlerinden birisi de budur.

Sık sık yapılan bu değişikliklerde, modern sevk ve idare teknikleri içerisinde yer alan yeni örgüt kurmaya kalkışırken bilinmesi gereken ve örgüt modelinin saptanmasında dikkat edilecek hususlar, örgüt, örgütlenme ve örgüt planlamasının temel ilkeleri, iş-

bölümünün örgütlenmesinde karşılaşılan sorunlar, kontrol çevresinin tayinindeki etkenler, departmantasyonun amaçları ve departmantasyonu etkileyen unsurlar koordinasyonu sağlama yolları ve motivasyonun unsurları ile yönetin biliminin öngördüğü organizasyon ve metod araştırma teknikleri gibi v.s. hususların hiç dikkate alınmadığı ve gözardı edildiği gözlenmektedir.

Ayrıca, söz konusu düzenleme ve değişikliklerde, modern sevk ve idare tekniklerine ve motivasyon unsurlarına göre, yönetimdeki ve örgüt içindeki mevcut insan faktörünün yeterince dikkate alındığı da söylenemez. Oysa çağımızdaki etkin ve verimli yönetim anlayışına göre, yönetim " İnsan ve İnsanı Yönetme Mühendisliğini" içermektedir. Buna göre, yönetim ve örgüt içinde yer alan insanlar, motivasyondan yoksun, ruhsuz ve dama taşı gibi düşünülemez.

Bu arada şu da belirtelim ki, 1924 yılında ilk kez Tarım Bakanlığı olarak kurulan bu bakanlığın adı, I. Ecevit Hükümetinin Cumhurbaşkanlığınca onaylandığı 26.1.1974 tarihine kadar " Tarım Bakanlığı" olarak devam etmiştir. Bu tarihten sonra 2384 sayılı Kanunun yayımlandığı 7.2.1981 tarihe kadar " Gıda - Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı " bu tarihten sonra 183 sayılı K.H.K.' nin yayımlandığı 14.12.1983 tarihe kadar "Tarım ve Orman Bakanlığı" , bu tarihten sonra 441 sayılı K.H.K.'nin yayımlandığı 9.8.1991 tarihine kadar " Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı " olarak devam etmiş ve nihayet 441 sayılı K.H.K. ile de "Tarım ve Köyişleri Bakanlığı" olarak değişmiştir.

E- SONUÇ

Tarihsel evrim sürecinde, Tarım ve Köyişleri Bakanlığının merkezi örgüt yapısının geçirdiği evreleri belirlemek amacıyla yapılan bu çalışmada, 23 Nisan 1920'de Ankara'da oluşturulan Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetleri dönemi ile Türkiye Cumhuriyetinin kurulduğu 29 Ekim 1923 tarihinden günümüze kadar geçen dönemde, Tarım Bakanlığının kuruluşu ile merkezi örgüt yapısında yapılan değişiklikler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Tarım Bakanlığının merkezi örgüt yapısı ve bu yapı içerisinde yer alan ana hizmet birimlerinin görev ve sorumlulukları ilk kez 14.6.1937 'de yürürlüğe giren 3203 sayılı kanunla belirlenmiştir. Bir genelleme yapılarak denilebilir ki ; (ilişikte sunulan tablo ve şemalarda görüleceği üzere) 1937' den günümüze kadar geçen 60 yıllık dönemde Tarım ve Köyişleri Bakanlığının merkezi örgüt yapısında çeşitli tarihlerde çeşitli Kanun, K.H.K. ve Bakanlar Kurulu Kararları ile değişiklik yapılmış olduğu ve en fazla değişikliğin de 1980'li yıllardan sonraki 17 yıl içinde tam 6 kez yapıldığı görülmüştür. T.B.M.M.'deki kanun tasarısı de dikkate alındığında bu geçen 17 yıllık dönemde ise 7. kez değişecek demektir. Ayrıca 1937'den günümüze kadar geçen dönemde, Tarım ve

Köyişleri Bakanlığının merkezi örgüt yapısı içinde 48 adet yeni birimin kurulmuş, kaldırılmış ya da başka birimlerle birleştirilmiş olduğu da görülmüştür.

Bu değişiklikler, organizasyon ve metod araştırmalarını içeren örgüt araştırmalarının modern sevk ve idare teknikleri içerisinde yer alan örgüt, örgütlenme ve örgüt planlanmasının temel ilkelerinin, yeni örgüt kurmaya kalkışılırken bilinmesi gereken ve örgüt modelinin saptanmasında dikkat edilecek hususların, kontrol çevresinin tayinindeki ana etmenlerin, koordinasyonu sağlama yollarının ve yöneylem araştırmasının, motivasyon unsurlarının, departmantasyonun amaçları ile departmantasyonu etkileyen unsurların birer ürünü değildir.

Bu incelemede, Cumhuriyet döneminde, Tarım Bakanlığının 1924 yılında çıkarılan 432 sayılı kanunla ilk kez kurulduğuna, 1928 yılında çıkarılan 1200 sayılı Kanunla lağvedildiğine, 1931 yılında çıkarılan 1910 sayılı kanunla ikinci kez kurulduğuna değinilmiştir. Sonraki yıllarda Bakanlığın adının Gıda - Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Tarım ve Orman Bakanlığı, Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı olarak 4 kez değiştirildiği görülmüş olup, halen de Tarım ve Köyişleri Bakanlığı olarak devam etmektedir. 1937 de 11 yasal birimden oluşan bakanlığın merkez örgütü içindeki birim sayısının zamanla artarak 32' ye çıktığı (2384 sayılı kanuna göre), bu gün de 19'a indirildiği görülmektedir. T.B.M.M.'deki kanun tasarısı ile de 26'ya ulaşacağı söylenebilir.

Bu da, Tarım Bakanlığının, yönetim bilimindeki "Parkinson" ve "Küp" yasalarının doğal bir sonucu olarak gittikçe büyüyen, hantal ve karmaşık bir örgütsel yapıya kavuştuğunun bir göstergesidir. Genelde, yönetim bilimi açısından gittikçe büyüyen, gelişen, hantallaşan ve karmaşık hale gelen devlet bürokrasisi, ülkesel kalkınmayı negatif yönde etkileyen, köstekleyen ve ayakbağı olan unsurdur.

Bir de buna en yetkili ağızlarca bile dile getirilen ve kamuoyunca da paylaşılan Türkiye'deki devlet yapısının bozulmaya yüz tutması eklenecek olursa kamu yönetim sistemimizin ne denli edilgen ve disfonksiyonel bir görüntü sergilediği daha iyi anlaşılacaktır. Kamu yönetim sistemimizin bir parçası ve alt sistemi konumunda olan Tarım ve Köyişleri Bakanlığını da bundan soyutlayamayız. Sanırsınız ki, içinde yaşanan teknoloji ve bilgi çağının koşullarına uygun, daha etkin, daha fonksiyonel ve daha verimli bir örgütsel yapıya kavuşturulması için Tarım ve Köyişleri Bakanlığının örgüt yapısının da, modern sevk ve idare tekniğinin temel ilkeleri dikkate alınarak OM (Organizasyon ve Metod) ve yöneylem araştırmaları yapılmak suretiyle yeniden yapılandırılması kaçınılmaz görülmektedir.

**Tablo : 1. Tarım Bakanlığı Teşkilatı (3203 Sayılı Kanuna Göre)
(İlk Teşkilat) - 1937**

- I- Merkez Teşkilatı
- A- Bakanlık Makamı
Bakan, Müsteşar, Özel Kalem Müdürlüğü
- B- Danışma Birimleri
- 1- Teftiş Kurulu Başkanlığı
2- Hukuk Müşavirliği
- C- Ana Birimler
- 1- Ziraat İşleri Genel Müdürlüğü
2- Veteriner İşleri Genel Müdürlüğü
3- Pamuk İşleri Müdürlüğü
- D- Yardımcı Birimler
- 1- Zat (Personel) İşleri Müdürlüğü
2- Levazım Müdürlüğü
3- Neşriyat Müdürlüğü
4- Evrak Müdürlüğü
5- Seferberlik Müdürlüğü
- E- Katma Bütçeli - Bağlı Kuruluşlar
- 1- Orman Genel Müdürlüğü
- II- Taşra Teşkilatı
- A- Ziraat İşleri Genel Müdürlüğü
- 1- Ziraat Baş Müdürlükleri
2- Ziraat Müdürlükleri
3- Mıntuka Ziraat Mütchassızlıkları
4- Ziraat Muallimlikleri
5- Zirai Müesseseleri
6- Zirai Mücadele Teşkilatı
7- Zirai Okullar
8- Kurslar
- B- Veteriner İşleri Genel Müdürlüğü
- 1- Veteriner Baş Müdürlükleri
2- Veteriner Müdürlükleri
3- Mütchassızlıklar
4- Veterinerler
5- Fen ve Hayvan Sağlık Memurları
6- Müesseseler
7- Okullar
8- Kurslar

Tablo : 2. Tarım Bakanlığı Teşkilat Yapısı (1937 - 1950)**I- Merkez Teşkilatı****A- Bakanlık Makamı**

Bakan, Müsteşar, Özel Kalem Müdürlüğü

B- Danışma Birimleri

1- Teftiş Kurulu Başkanlığı

2- Hukuk Müşavirliği

3- FAO Genel Sekreterliği (27.11.1949 - 8711 sayılı B.K.K.)

C- Ana Birimler

1- Ziraat İşleri Genel Müdürlüğü

2- Veteriner İşleri Genel Müdürlüğü

3- Pamuk İşleri Müdürlüğü

4- Toprak İşleri Genel Müdürlüğü (11.7.1945 - 1949)

5- Toprak ve İskan İşleri Genel Müdürlüğü (1950)

D- Yardımcı Birimler

1- Zat (Personel) İşleri Müdürlüğü

2- Levazım İşleri Müdürlüğü

3- Neşriyat Müdürlüğü

4- Evrak Müdürlüğü

5- Seferberlik Müdürlüğü

E- Katma Bütçeli - Bağlı Kuruluşlar

1- Orman Genel müdürlüğü

2- Zirai Kombinalar İdaresi (12.2.1937 - 3130 Sayılı kanun)(1937 - 1950)

3- Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu (7.1.1938 - 3508 S.K.) (1938 - 1950)

4- Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü (1.4.1950 - 5659 S.K.)

F- İktisadi Devlet Teşekkülleri - İlgili Kuruluşlar

1- Türkiye Zirai Donatım Kurumu Genel Müdürlüğü (11.7.1944 - 4604 S.K.)

II- Taşra Teşkilatı

Tablo : 3. Tarım Bakanlığı Teşkilat Yapısı (1950 - 1962)**I- Merkez Teşkilatı****A- Bakanlık Makamı**

Bakan, Müsteşar, Müsteşar Yardımcısı, Özel Kalem

B- Danışma Birimleri

1- Teftiş Kurulu Başkanlığı

2- Tetkik ve İstişare Kurulu Başkanlığı (2.3.1954 - 62687 S.K.)

3- Hukuk Müşavirliği

4- FAO Genel Sekreterliği

5- Planlama ve Ekonomik Araştırmalar Dairesi Başkanlığı (10.1.1962)

6- Organizasyon ve Metod Dairesi Başkanlığı (31.1.1962)

C- Ana Birimler

1- Ziraat İşleri Genel Müdürlüğü

2- Veteriner İşleri Genel Müdürlüğü

3- Zirai Mücadele ve Karantina Genel Müdürlüğü (15.5.1957 - 6968 S.K.)

4- Pamuk İşleri Müdürlüğü

5- Topraksu Genel Müdürlüğü (27.2.1960 - 7457 S.K.)

6- Toprak ve İskan İşleri Genel Müdürlüğü (1958'e kadar)

D- Yardımcı Birimler

1- Zat İşleri Müdürlüğü

2- Levazım İşleri Müdürlüğü

3- Neşriyat Müdürlüğü

4- Evrak Müdürlüğü

5- Seferberlik Müdürlüğü

E- Katma Bütçeli - Bağlı Kuruluşlar

1- Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü (11.2.1937 - 3187 S.K.)

2- Orman Genel Müdürlüğü

3- Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü

4- Atatürk Orman Çiftliği Müdürlüğü

F- İktisadi Devlet Teşekkülleri - İlgili Kuruluşlar

1- Türkiye Zirai Donatım Kurumu Genel Müdürlüğü

2- T.Tiftik ve Yapağı A.Ş. Genel Müdürlüğü (10.11.1958 - 4/6269 Sayılı B.K.K.)

3- Yem Sanayii T.A.Ş. Genel Müdürlüğü (26.11.1956 - 4/8238 Sayılı B.K.K.)

II- Taşra Teşkilatı

Tablo : 4- Tarım Bakanlığının Teşkilat Yapısı (1962 - 1973)**I- Merkez Teşkilatı****A- Bakanlık Makamı**

Bakan, Müsteşar, Müsteşar Yardımcıları, Özel Kalem Müdürlüğü

B- Danışma Birimleri

1- Tetkik ve İstişare Kurulu Başkanlığı

2- Teftiş Kurulu Başkanlığı

3- Hukuk Müşavirliği

4- Organizasyon ve Metod Dairesi Başkanlığı

5- Planlama ve Ekonomik Araştırmalar Dairesi Başkanlığı (24.11.1972 tarihinde Genel Müdürlük olmuştur.)

6- Savunma Sekreterliği

7- Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü (25.9.1973)

8- Tarım Ürünleri Değerlendirme ve Pazarlama Dairesi Başkanlığı (13.12.1965)

C- Ana Birimler

1- Ziraat İşleri Genel Müdürlüğü

2- Veteriner İşleri Genel Müdürlüğü

3- Zirai Mücadele ve Karantina Genel Müd.

4- Topraksu Genel Müdürlüğü (1964 yılında Köyişleri Bakanlığına bağlanmıştır.)

5- Hayvancılığı Geliştirme Projeleri Genel Md. (25.2.1970)

6- Gıda İşleri Genel Müdürlüğü (16.12.1971)

7- Su Ürünleri Genel Müdürlüğü (3.11.1972) -26.5.1971'de Daire Başkanlığıdır)

8- Yem Tescil ve Kontrol Genel Müdürlüğü (15.10.1974) (13.4.1973'de Daire Başkanlığıdır)

9- Pamuk İşleri Müdürlüğü

D- Yardımcı Birimler

1- Zat İşleri Müdürlüğü (1972'de Personel ve İdari İşler Genel Müdürlüğü olmuştur.)

2- Daire Müdürlüğü (1972)

3- Levazım Müdürlüğü (1972)

4- Genel Evrak Müdürlüğü (1972)

5- Neşriyat Müdürlüğü

6- Muhasebe Müdürlüğü

E- Katma Bütçeli - Bağlı Kuruluşlar

1- Orman Genel Müdürlüğü (1969'da Orman Bakanlığı Kuruluşuna kadar)

2- Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü

3- Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü

F- İlgili Kuruluşlar

1- T.Yapağı ve Tiftik A.Ş. Genel Müdürlüğü

2- T.Zirai Donatım kurumu Genel Müdürlüğü

3- Yem Sanayii T.A.Ş. Genel Müdürlüğü

4- Süt Endüstrisi Kurumu Genel Müdürlüğü (30.4.1963 - 227 S.K.)

5- Atatürk Orman Çiftliği Müdürlüğü

II- Taşra Teşkilatı

Tablo : 5. Gıda - Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Teşkilat Yapısı
(26.1.1974 - 13.2.1981)

I- Merkez Teşkilatı

A- Bakanlık Makamı

Bakan, Müsteşar, Müsteşar Yardımcıları, Özel Kalem

B- Danışma birimleri

- 1- Tetkik ve İstişare Kurulu Bakanlığı
- 2- Teftiş Kurulu Bakanlığı
- 3- Hukuk Müşavirliği
- 4- Organizasyon ve Metod Dairesi Başkanlığı
- 5- Savunma Sekreterliği
- 6- Planlama Araştırma ve Koordinasyon Genel Müd.
- 7- Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü (1976 yılında Uluslararası Teknik İlişkiler Genel Müdürlüğü)
- 8- Tarım Ürünlerini Değerlendirme ve Pazarlama Dairesi Başkanlığı

C- Ana Birimler

- 1- Ziraat İşleri Genel Müdürlüğü
- 2- Veteriner İşleri Genel Müdürlüğü
- 3- Zirai Mücadele ve Zirai Karantina Genel Müd.
- 4- Hayvancılığı Geliştirme Projeleri Genel Müd.
- 5- Gıda İşleri Genel Müdürlüğü
- 6- Su Ürünleri Genel Müdürlüğü
- 7- Sun'i ve Tabii Tohumlama ve Nesil Kontrol Genel Müdürlüğü (26.2.1975)=
- 8- Yem Tescil ve Kontrol Genel Müdürlüğü
- 9- Pamuk İşleri Genel Müdürlüğü (18.2.1975)
- 10- Yaş Meyve ve Sebze İhracatı Projeleri Genel Müdürlüğü (1976)
- 11- Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (15.8.1975)
- 12- Afet İşleri Dairesi Başkanlığı (20.6.1977)

D- Yardımcı Birimler

- 1- Basın - Yayın ve Halkla İlişkiler Dairesi Başkanlığı (4.10.1974)
- 2- Personel ve İdari İşler Genel Müdürlüğü
- 3- Muhasebe Müdürlüğü

E- Katma Bütçeli - Bağlı Kuruluşlar

- 1- Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü
- 2- Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü

F- İlgili Kuruluşlar

- 1- T. Zirai Donatım Kurumu Genel Müdürlüğü
- 2- T. Yaprığı ve Tiftik A.Ş. Genel Müdürlüğü
- 3- Yem Sanayii T.A.Ş. Genel Müdürlüğü
- 4- T. Süt Endüstrisi Kurumu Genel Müdürlüğü
- 5- Toprak Mahsulleri Ofisi Genel Müdürlüğü (30.4.1975 yılında Tarım Bakanlığına bağlanmıştır)
- 6- Et ve Balık Kurumu Genel Müdürlüğü (18.5.1975 yılında Tarım Bakanlığına bağlanmış olup, 12.11.1979'da Ticaret Bakanlığına bağlanmış, bilahare 22.1.1993'de yeniden Tarım Bakanlığına bağlanmıştır).

II- Taşra Teşkilatı

Tablo: 6. Tarım ve Orman Bakanlığı Teşkilat Yapısı
2384 S.K.dan sonra (17.2.1981 - 17254 R.G.)

1- Merkez Teşkilatı

A- Bakanlık Makamı

Bakan, Müsteşar, Müsteşar Yardımcıları, Özel Kalem Md.

B- Danışma Birimleri

- 1- Tetkik ve İstişare Kurulu Başkanlığı
- 2- Teftiş Kurulu Başkanlığı
- 3- Hukuk Müşavirliği
- 4- Organizasyon ve Metod Dairesi Başkanlığı
- 5- Savunma Sekreterliği
- 6- Planlama Araştırma Planlama ve Koordinasyon Genel Md.
- 7- Uluslararası Teknik İlişkiler Genel Müdürlüğü

C- Esas Birimler

- 1- Ziraat İşleri Genel Müdürlüğü
- 2- Veteriner İşleri Genel Müdürlüğü
- 3- Gıda İşleri Genel Müdürlüğü
- 4- Bağ-Bahçe İşleri Genel Müdürlüğü
- 5- Su Ürünleri Genel Müdürlüğü
- 6- Zirai Mücadele ve Zirai Karantina Genel Müdürlüğü
- 7- Hayvancılığı Geliştirme Projeleri Genel Müdürlüğü
- 8- Yem Tescil ve Kontrol İşleri Genel Müdürlüğü
- 9- Pamuk İşleri Genel Müdürlüğü
- 10- Sun'i - Tabii Tohumlama ve Nesil Kontrol Genel Müdürlüğü
- 11- Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrol Genel Müdürlüğü
- 12- Orman Köy İlişkileri Genel Müdürlüğü
- 13- Milli Parklar ve Avcılık Genel Müdürlüğü
- 14- Orman Ürünleri Sanayii Genel Müdürlüğü

D- Yardımcı Birimler

- 1- Personel ve İdari İşler Genel Müdürlüğü
- 2- Basın-Yayın ve Halkla İlişkiler Dairesi Başkanlığı
- 3- Muhasebe Müdürlüğü - Bütçe Dairesi Başkanlığı
- 4- Afetler Dairesi Başkanlığı

E- Katma Bütçeli - Bağlı Kuruluşlar

- 1- Orman Genel Müdürlüğü
- 2- Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü

F- İlgili Kuruluşlar

- 1- T. Zirai Donatım Kurumu Genel Müdürlüğü
- 2- Yem Sanayii T.A.Ş. Genel Müdürlüğü
- 3- T. Süt Endüstrisi Kurumu Genel Müdürlüğü
- 4- T. Yapağı ve Tiftik A.Ş. Genel Müdürlüğü
- 5- Atatürk Orman Çiftliği Müdürlüğü

II- Taşra Teşkilatı

Tablo: 7. Tarım ve Orman Bakanlığı Teşkilat Yapısı
(27.2.1982 - 8/4334 Sayılı B.K.K. Kararına Göre)

I- Merkez Teşkilatı

A- Bakanlık Makamı

Bakan, Müsteşar, Müsteşar Yardımcıları, Özel Kalem Md.

B- Danışma Birimleri

1- Teftiş Kurulu Başkanlığı

2- Yüksek Fen Kurulu Başkanlığı

3- Araştırma Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı

4- Hukuk Müşavirliği

5- Savunma Sekreterliği

C- Yardımcı Birimler

1- Personel Genel Müdürlüğü

2- Genel Sekreterlik

3- Komptrolörlük Dairesi Başkanlığı

4- Destek Hizmetleri Dairesi Başkanlığı

5- Eğitim Dairesi Başkanlığı

E- Katma Bütçeli - Bağlı Kuruluşlar

1- Orman Genel Müdürlüğü

2- Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü

F- İlgili Kuruluşlar

1- T.Zirai Donatım Kurumu Genel Müdürlüğü

2- Yem Sanayii T.A.Ş. Genel Müdürlüğü

3- T.Süt Endüstrisi Kurumu Genel Müdürlüğü

4- T.Yapağı ve Tiftik A.Ş. Genel Müdürlüğü

5- Atatürk Orman Çiftliği Müdürlüğü

6- Güneydoğu Sanayi ve Ticaret A.Ş. Müdürlüğü

II- Taşra Teşkilatı

Tablo: 8. Tarım ve Orman Bakanlığı Teşkilat Yapısı
(183 Sayılı K.H.K. ye Göre (14.12.1983 - 18251 R.G.))

I- Merkez Teşkilatı

A- Bakanlık Makamı

Bakan, Müsteşar, Müsteşar Yardımcıları, Özel Kalem Md.

B- Danışma ve Denetim Birimleri

1- Teftiş Kurulu Başkanlığı

2- Araştırma Geliştirme Planlama Koordinasyon Kurulu Bşk.

3- Hukuk Müşavirliği

C- Yardımcı Birimler

1- Personel Genel Müdürlüğü

2- İşveren ve İşçi İlişkileri Dairesi Başkanlığı

3- Kontrolör Dairesi Başkanlığı

4- Destek Hizmetleri Dairesi Başkanlığı

5- Genel Sekreterlik

6- Savunma Sekreterliği

D- Ana Hizmet Birimleri

1- Ziraat İşleri Genel Müdürlüğü

2- Veteriner İşleri Genel Müdürlüğü

3- Gıda İşleri Genel Müdürlüğü

4- Ziraî Macadele ve Ziraî Karantina Genel Müdürlüğü

5- Hayvancılığı Geliştirme Genel Müdürlüğü

6- Yol Su Elektrik Genel Müdürlüğü

7- Topraksu Genel Müdürlüğü

8- Kooperatifler Genel Müdürlüğü

9- Su ürünleri Dairesi Başkanlığı

10- ORKÖY Dairesi Başkanlığı

11- Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı

E- Bağlı Kuruluşlar

1- Orman Genel Müdürlüğü

2- Toprak ve İskan Genel Müdürlüğü

3- Atatürk Orman Çiftliği Müdürlüğü

4- Milli Kooperatifçilik Eğitim ve Araştırma Merkezi Bşk.

F- İlgili Kuruluşlar

1- Tarım Ürünleri Kurumu Genel Müdürlüğü

2- T.Ziraî Donatım Kurumu Genel Müdürlüğü

3- Et ve Balık Kurumu Genel Müdürlüğü

4- Toprak Mahsulleri Ofisi Genel Müdürlüğü

5- Orman Ürünleri Sanayii Genel Müdürlüğü

6- Et ve Balık Kurumu Genel Müdürlüğü

7- Yem Sanayii T.A.Ş. Genel Müdürlüğü

II- Taşra Teşkilatı

Tablo: 9. Tarım ve Orman Bakanlığı Teşkilat Yapısı
(441 Sayılı KH.K. Ye Göre (9.8.1991 -20955 R.G.)

- I- Merkez Teşkilatı
- A- Bakanlık Makamı
Bakan, Müsteşar, Müsteşar Yardımcıları, Özel Kalem Md.
- B- Danışma ve Denetim Birimleri
- 1- Teftiş Kurulu Başkanlığı
 - 2- Araştırma Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı
 - 3- Hukuk Müşavirliği
 - 4- Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Müşavirliği
- C- Ana Hizmet Birimleri
- 1- Tarımsal Üretim ve Geliştirme Genel Müdürlüğü
 - 2- Koruma ve Kontrol Genel Müdürlüğü
 - 3- Tarımsal Araştırmalar Genel Müdürlüğü
 - 4- Teşkilatlanma ve Destekleme Genel Müdürlüğü
 - 5- Dış İlişkiler ve Avrupa Topluluğu Koordinasyon Dairesi Başkanlığı
- D- Yardımcı Birimler
- 1- Personel Genel Müdürlüğü
 - 2- İdari ve Mali İşler Dairesi Başkanlığı
 - 3- Yayın Dairesi Başkanlığı
 - 4- Savunma Sekreterliği
- E- Bağlı Kuruluşlar
- 1- Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü (8.7.1993 tarih ve 21631 Sayılı Resmi Gazetede Yayımlanan Cumhurbaşkanlığının Onayı ile Başbakanlığa bağlanmıştır)
 - 2- Tarım Reformu Genel Müdürlüğü
 - 3- Atatürk Orman Çiftliği Müdürlüğü
- F- İlgili Kuruluşlar
- 1- Toprak Mahsulleri Ofisi Genel Müdürlüğü
 - 2- Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü
 - 3- T. Zirai Donatım Kurumu Genel Müdürlüğü
 - 4- Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Genel Müd.
 - 5- Et ve Balık Kurumu Genel Müdürlüğü (22.1.1993'de Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığına özelleştirilmek üzere devredilmiştir)
 - 6- Yem Sanayi T.A.Ş. Genel Müdürlüğü (20.5.1992'de Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığına devredilmiştir)
 - 7- T. Süt Endüstrisi Kurumu Genel Müdürlüğü (22.5.1992'de Kamu Ortaklığı İdaresi Başkanlığına devredilmiştir)

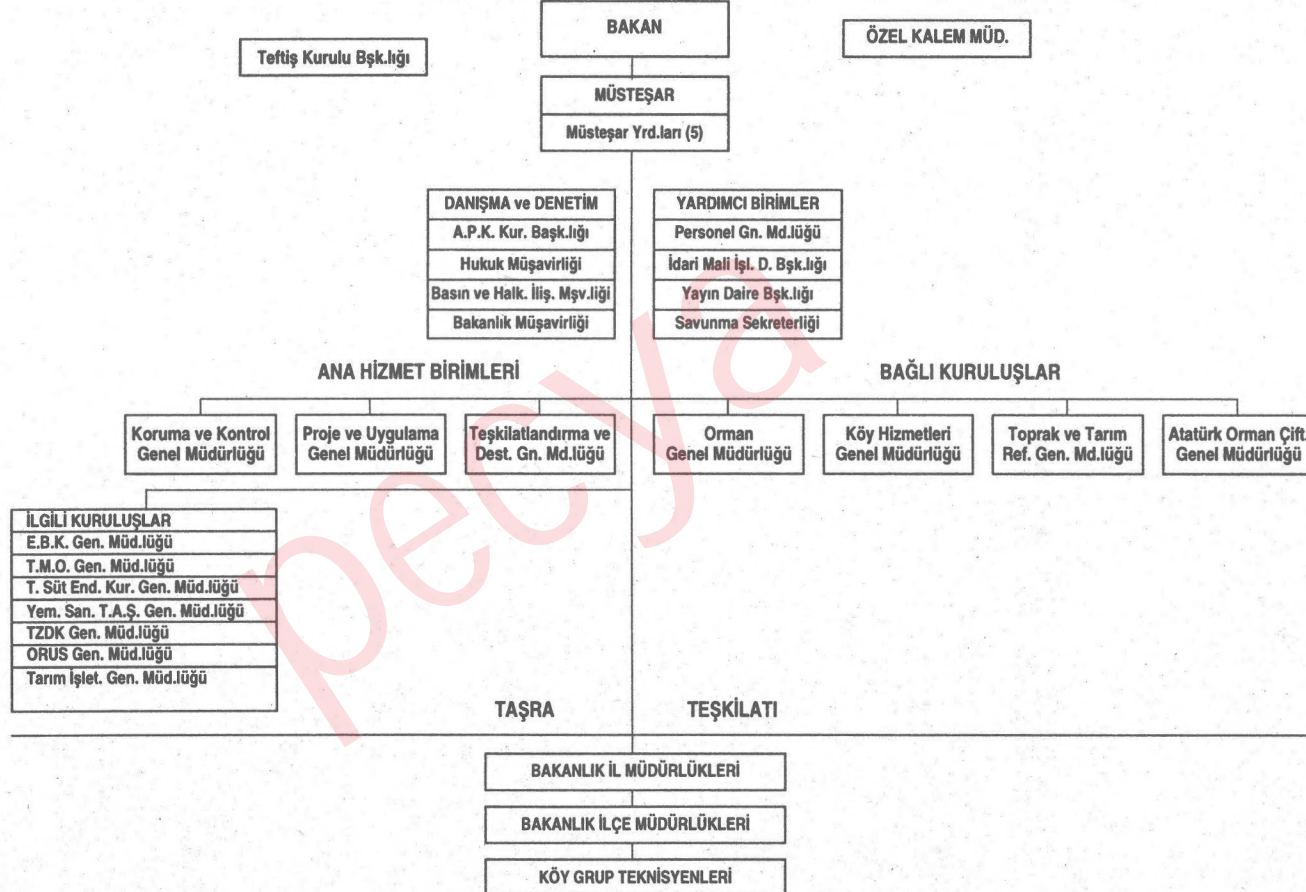
Tablo: 10. Tarım ve Köyşleri Bakanlığı Merkez Teşkilatında kurulmuş ve kaldırılmış kuruluşlar

Sıra No.	Kurulan-Kaldırılan Kuruluşlar	Kuruluş (Bağlanış) Ayrılış		Sıra No.	
		Kuruluş T.	Ayrılış T.	Bağlanış T.	Ayrılış T.
1	Zirai Kombinalar İdaresi	12.2.1937	1.4.1950		
2	Devlet Ziraat İşletmeleri Kurumu	7.1.1938	1.4.1950		
3	Toprak İşleri Gen. Müd.	11.7.1945	1949		
4	Toprak-İskan Gen. Müd.	11.7.1945	1958	14.12.1983	18.6.1984
5	Devlet Meteoroloji İşl. Gen. Müd.	12.5.1957	1974'deson.		
6	Orman Gen. Müd.	14.6.1937	1969	27.2.1982	9.8.1991
7	Ziraat İşleri Gen. Müd.	14.6.1937	18.6.1984		
8	Toprak Su Gen. Müd.	27.2.1960	1964	14.12.1983	8.7.1993
9	Yol Su Elektrik Gen. Müd.	14.12.1983	18.6.1984		
10	Zir. Müc. ve Zir. Karantina Gen. Müd.	15.2.1957	18.6.1984		
11	Kooperatifler Gen. Müd.	14.12.1983	18.6.1984		
12	Bağ-Bahçe İşleri Gen. Müd.	17.2.1981	27.2.1982		
13	Mey-Sep Gen. Müd.	1976	17.12.1981		
14	Gıda İşleri Gen. Müd.	16.12.1971	18.6.1984		
15	Su Ürünleri Gen. Müd.	3.11.1972	18.6.1984		
16	Yem Tescil ve Kontrol Gen. Müd.	15.10.1974	27.2.1982		
17	Süt Endüstri Kurumu Gen. Müd.	30.4.1963	22.5.1992		
18	T. Yapağı Tiftik A.Ş. Gen. Müd.	10.11.1958	14.12.1983		
19	Yem Sanayii T.A.Ş. Gen. Müd.	26.10.1956	20.5.1992		
20	Hayvancılığı Geliştirme Gen. Müd.	25.2.1970	18.6.1984		
21	Pamuk İşleri Gen. Müd.	18.2.1975	14.12.1983		
22	Sun'i ve Tabii Tohumlama Gen. Müd.	26.2.1975	27.2.1982		
23	Afet İşleri Dairesi Başkanlığı	20.6.1977	27.2.1982		
24	Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrol Gen. Müd.	17.2.1981	27.2.1982		
25	ORKÖY Gen. Müd.	17.2.1981	18.6.1984		
26	Veteriner İşleri Genel Müdürlüğü	14.6.1937	18.6.1984		
27	ORÜS Gen. Müd.	17.2.1981	9.8.1991		
28	Milli Parklar ve Avcılık Gen. Müd.	17.2.1981	27.2.1982		
29	Tarımsal Araştırmalar Gen. Müd.	15.8.1975	17.2.1981	9.8.1991	
30	Devlet Üretim Çiftlikleri Gen. Müd.	1.4.1950	27.2.1982		
31	Proje ve Uygulama Gen. Müd.	18.6.1984	9.8.1991		

Not : Bu tablodaki kuruluşlar ana hizmet, bağlı ve ilgili kuruluşları içermekte olup, danışma, denetim ve yardımcı birimleri kapsamamaktadır.

Şema : 2- 3161 SAYILI KANUNA GÖRE (12.3.1985 - 18692 R.G)

TARIM ORMAN ve KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI

İŞLETMELERDE GELİŞME VE KALİTE YÖNETİMİ

*Osman ATAY **

Öncelikle ülkemizin diğer uluslar ile ekonomik ilişkilerine bir göz atalım. Dünya-da globalleşme ve bölgesel entegrasyonlar beraber yaşanmaktadır. Son zamanlarda küreselleşmenin artması bölgesel entegrasyonlara ayrı bir önem kazandırmıştır.

Son yıllarda, süper ülkelerin oluşturduğu gruplaşmalar dikkati çekmektedir. Bunlar içerisinde AT ülkelerin oluşturmaya çalıştıkları "Avrupa Topluluğu" Avrupa Ekonomik Alanı, başka bir ifade ile Avrupa İmparatorluğu, A.B.D., Meksika ve Kanada'nın işbirliği ile ortaya çıkan "Kuzey Amerika Serbest Ticaret Bölgesi (NAFTA)", Uzak Doğu da Japonya'nın öncülüğünde ortaya çıkan işbirliği çalışmaları, bölgesel entegrasyonların en önemli örneklerini oluşturmaktadır.

Türkiye'nin ekonomik yönden ilerleme konusunda bu birleşme ve gidişe seyirci kalması imkansızdır. Bundan dolayı, bir yandan AT. üye olmayı sürdürürken, diğer yandan G.B.liğine girmesi rasyonel bir yoldur. Diğer yandan, Rusya'nın dağılması ile oluşan Türk Cumhuriyetlerinin bu konuda saf dışı edilmesi düşünülemez. Bu konuda da çeşitli çalışmalar yapılmış Karadeniz Ekonomik İşbirliği Deklarasyonu imzalanmış ve Türk Cumhuriyetleri Türk zirvesinde bir araya gelmişlerdir.

Türkiye, 10 Aralık 1991 tarihinden EFTA ülkeleri ile imzalanan serbest Ticaret ve İşbirliği Anlaşması en son Avusturya ile olmak üzere yürürlüğe girmiştir.

Dünyada bu gibi gelişmeler olurken, ülkemizdeki gelişmelere bir bakalım. Ülke içinde, işletmeler birleşmeye gitmekle beraber, bu birleşme çeşitli şekilde ceryan etmektedir. Sermayelerin birleştirilmesi, yeni işletme açma girişimleri gibi. Ulusal düzeyde işletmelerin birleşmesidir.

En son, işletmeler için gündeme gelen üretim de kalite kavramıdır. Kalite Yönetim belgesi T.S.E. tarafından belgelendirilmektedir. Bu belgenin odalar birliğine verilmesi, kullanılmasını yaygınlaştırılması hedeflenmiştir. Egenin ekonomik hayatında yarım yüzyıla etkin hizmet damgasını vuran ve Türkiye sanayileşme hareketi ile yaşatılan,

* K.S.Ü. Öğr. Gör.

(EBSO) Ege Bölgesi Sanayi Odası kuruluşunun 50. yıldönümünde kalitenin önemi vurgulanmıştır. Konuşmacılar özellikle kalitenin yükseltilmesi konusunda hem fikir olmuşlardır.

Konuşmacılardan, Prof. Dr. Tansu ÇİLLER, "kalite olmadan sanayimiz istediği hamleyi yapamaz"¹ demesi ile kalitenin önemini belirtmiştir.

T.S.E. Başkanının görüşleri ise şöyle; Ürünlerin standartlaştırılması bize verilmiştir. Bu bizim için gururla ifa edeceğimiz bir iştir.² Bu kalite olayını bilmek ve belgelendirmek güzel bir olay, ancak bunu işletmecilere de anlatmak gerekir. Bu konuda, bilgiye sahip olan ve görev alan kuruluşlar görevini yerine getirmiyor. Başka bir ifade ile kalite olayını işletme yönetimlerine, işgörenlere anlatmıyor. İhracatta önemli olan kalite yönetimi, gereği gibi anlatılıyor. Bunu kendi üretim örgütlerimize, özellikle Sanayi örgütlerine anlatmamız gerekir. Bunu yaparken uluslararası düzeyde anlatmayı unutmayalım. Yapılan faaliyetleri uluslararası kalite sempozyumlarında da anlatalım. Türkiye üretimde saygınlığını artırması için üretim standardizasyonu ve kalite yönetimine daha çok eğilmesi gerekir.

Türkiye kaliteye önem vermezse Avrupa ve diğer ülkeler ile rekabet edemez. Ulusal düzeyde kalitenin önemini bilen işletmeler, kaliteyi benimsemiş ve hemen uygulamaya geçmiştir. Avrupa Birliğine göre "Türk sanayisi, kaliteyi anlatınca benimseme de güçlük çekmemektedir" demektir. Üretimde kalite Türk işletmelerinin yaşamı olmalıdır. Kalite ihracatı destekler nitelik bir öneme sahiptir. Bunu ihmal etmemeliyiz.

İhracatın özünde kalite yatmaktadır. Kalite olduğu takdirde ihracat devam edecektir. Bununla da kalmayıp ihracatta artış vardır. T.S.E. kalitesi ile Türk mallarına kalite gelmiştir. Dolayısıyla Türk sanayi mamüllerine olan güven artmıştır.

EBSO gibi sanayi odaları kaliteyi ve kalite yönetimini kavradı. EBSO üyeleri genellikle sanayi örgütünde üretim yapan elemanlardan oluşmaktadır. Kalite yönetimi EBSO'nun hayatına girmiştir. Dolayısıyla kalite yönetimi tüm işletmelere mal edilirse, benimsenirse daha güzel olacaktır.

T.S.E.'nin Kalite Eğitim Programları:

Özellikle T.S. - ISO 9000 serisi standartların uygulanması yönünden "Kalite Güvenesi ve Yönetimi" ayrıca "Kalite Sistem Dökümantasyon" istatistiksel proses kontrol, "İç Kalite Tetkik" konularında eğitim programları düzenlenmektedir. 1987 yılından beri eğitimlerimizden yaklaşık 6000 uzman yararlanmıştır.³

T.S.E., 132 sayılı kuruluş yasası ile kendisine verilen "Satandartlara uygun ve kaliteleli üretimi teşvik edecek her türlü çalışmayı yapmak ve bununla ilgili belgeler düzenle-

1- Standard, Ekonomik ve Teknik Dergi, Eylül 1995 5.5.

2- Standard, Ekonomik ve Teknik Dergi, Eylül 1995 10.

3- Power Economy, Dergisi Kasım 1995.

mek" görevini yerine getirirken satandardizasyonun yanısıra kalite yönetimi konusuna da eğilmiş ve bu alanda yürüttüğü çalışmaları son yıllarda özel bir önem ve yoğunluk kazanmıştır. Avrupa Kalite Kontrol Örgütü (EOQ) üyesi olarak, kalite alanındaki uluslararası gelişmeleri yakından izlemekte, ülkemizin çağdaş kalite anlayışı açısından geri kalmaması için imkanlar ölçüsünde her türlü çabayı göstermektedir.

İyi kalitenin mutlaka yüksek anlamına gelmeyeceğini söyleyen Fatih Botsalı kaliteyi şu şekilde açıklamaktadır. " Kalite, bir ürün veya hizmetin verilen ihtiyacın karşılama kabiliyetine dayanan özelliklerin tümüdür." Kısaca, amaca uygunluk şeklinde tanımlanabilir. İşadamaına göre kalite, amaca, isteklere uygunluğu ifade eder.⁴

Kalitenin başladığı yer, asgari güvenlik şartlarının sağlandığı yerdir. Kalite, istenilen şartlara erişebilmektedir. Kalitede deneme ve yanılmaya pek fazla yer verilmemelidir. Çünkü israfa yol açar. Kaliteyi sadece bir ürün olarak değil, top yekün bir kültür olarak algılamak gerekir. Kalite tüm faaliyetlerin kontrol altında olması, denetim altında olması ve etkin olmasını ifade eder. Üretimin bütün aşamasında kalitenin olması gerekir.

Üretim de kalitenin aranması gereklidir. Ancak kalite konusunun bazı kimseleri yanlış düşüncelere götürdüğünü görüyoruz.

- Üretimin kaliteli olması gerekir.
- Üretime katılan her türlü faktörün kaliteli olması gerekir.
- Kalite çevreye yönelik olarak müşteri isteklerinin tatminidir. İç çevreye yönelik olarak, operasyon performansının iyileştirilmesi ve maliyetlerin düşürülmesidir.

Bu açıklamaları yaptıktan sonra kalitenin tanımı olayına gelelim. Her insan kendine göre bir tanım getirmektedir.

Kalite Kontrol, kalite isteklerini sağlamak için kullanılan uygulama teknikleri ve faaliyetleridir.

Kalite politikası, bir kuruluşta üst yönetim tarafından resmi olarak belirlenen kalite ve amaç yönüdür.

Kalite yönetim, genel yönetim fonksiyonunda kalite politikasını tesbit eden ve uygulayan bir kısımdır. Her kuruluşun kendi bünyesinde kalite ile ilgili bir yönetim sistemi oluşturulmasıdır. TS-ISO 9000 satandardı kalite yönetim standardıdır.

Kalite güvencesi, ürün ve hizmetin kalite için belirlenen istekleri karşılama maksadı ile yeterli güveni sağlaması için gereken planlı ve sistematik faaliyetlerin bütünüdür.

Kalite sistemi, kalite yönetiminin uygulanması için gerekli olan kuruluş yapısı, prosesler, sorumluluklar, prosedürler ve kaynaklardır.

4- MUSIAD Bülteni. Eylül 1995 S.34.

Toplam kalite, yönetimin ve tüm çalışanların katılımı ile gerçekleşen talep edenlerin tatmin edilmesidir.

Kalite de etkili olan birden fazla faktör vardır. Bu faktörler;

- a) İşgören ve yönetim,
- b) Teknoloji
- c) Malzeme,
- d) Bilgi'dir

Kalite de standart serisi 5 basamakta oluşmaktadır. Bunlar;

TS-ISO 9000: Kalite yönetimi ve kalite güvence satandartları-seçme ve kullanma.

TS-ISO 9001: Kalite sistemleri-Tasarım/Geliştirme, üretim, tesis ve hizmette kalite güvencesi modelidir. En geniş modeldir.

TS-ISO 9002: Kalite sistemleri- üretim ve tesiste kalite güvencesi modelidir.

TS-ISO 9003: Kalite sistemleri-son muayene ve deneylerde kalite güvencesi modelidir.

TS-ISO 9004: Kalite sistemleri- sizi serbest bırakıyor.

TS-ISO 9001, 9002, 9003 kalite sistemleri belgelendirmeye dayalıdır. Diğerlerinde belgelendirme yoktur.

Kalite Sistemi Şartları Şunlardır:

A) Yönetim Zorunluluğu: Kalite politikası, organizasyon, sorumluluk ve yetki kaynakları, yönetim temsilcisi, Yönetimin Kalite sistemini incelemesi gibi alt başlıklar içerir.

B) Kalite Sistemi: Genel kalite sistemi prosedürleri, Kalite Planlaması gibi başlıklar vardır.

C) Satınalma: Taşeronların değerlendirmesi, satınalma verileri, satınalınan ürünün doğrulanması, taşeronun mahallinde yapılan tedarikçi doğrulanması, satınalınan ürünün müşteri tarafından doğrulanması şeklindedir.

D) Sözleşmenin gözden geçirilmesi: Genel gözden geçirme, sözleşmede değişiklik, kayıtlar şeklindedir.

E) Müşterinin temin ettiği ürünün kontrolü.

F) Tasarım Kontrolü: Tasarım ve geliştirme planlaması, kuruluşla ilgili ve teknik ilişkiler, tasarım giderleri, tasarım çıktıları, tasarımın gözden geçirilmesi, tasarım doğrulanması, tasarım geçerliliği ve tasarım değişikliklerini içerir.⁵

5- MUSİAD Bülteni, Eylül 1995.

Türk mamüllerinin bir çoğu bu kalitenin öngördüğü şekildedir. Örneğin Tekstil; Avrupanın yıllardır tekstil sektörüne çeşitli kotalar uyguladığı, ancak buna rağmen yüksek kaliteyle biz bu kotayı ortadan kaldırmış ve delmiş bulunuyoruz. 1980'li yıllarda bu kotalar devamlı gündemde olan bir olaydı. Kalitenin yükseldiği şu günlerde böyle bir sorun yoktur.

Elektronik sanayinde de aynı olay oldu. Bu sektörün süperleri sayılabilecek Almanya, Hollanda ve Japonya ya 1.5 milyon sadece televizyon sattık. 1983 yılında 2 milyar 500 milyon dolar olan ihracat kapasitemiz 1993 yılında 15 milyar dolara ulaşmıştır. Son yıllarda Türkiye kaliteyi yakalamaya çalışmaktadır. Hatta bazı ürünlerde yakalamıştır. 25 yıl önce kaliteye bu önemi verseydik, Gümrük Birliğine girip girmeme kaygısı olmazdı. Avrupa ve diğer rakiplerimizden daha kaliteli ve satandırlara uygun mal ürettiğimizden bütün engelleri aşır geçeceğimize inanıyorum.

Standartlara uygun mal ve üretilmesi halinde gayri safi milli hasıladaki gelirin bugünkünün en az iki katına çıkacağına inanıyorum. Böyle bir olay enflasyonun belini kırmak değil, tamamen ortadan kaldırmak, yok etmek olacaktır.

Yalın Üretim İçin Yapılması Gerekenler:

Mantıki kurallara dayanıyor. Kalitenin yükseltilmesi bir ekip işidir. Tüm çalışanların eğitilmesidir. Dolayısıyla örgütle çalışan tüm faktörleri ilgilendiriyor. Özellikle insan unsurunu, ileri derecede ilgilendirmektedir. Japon işletmelerinde 3m-5S kuralı geliştirilmiştir.⁶

3m.nin özellikleri; japonlar tarafından kabul görmemiş sebebi ise, aşırı iş yükü, israf ve değersiz iş yükü getirdiği için. Japonlar daha sonra gelişmeler ve değişmeler ışığında 5S kuralını üretmişlerdir.

5S Kuralı:

5S nin ilk kuralı temizliktir. Örgüt içindeki iş görenlerin çalıştığı alanın temizliğidir. İkincisi ise, araç ve gereçlerin düzenlenmesi, el altında bulundurulacak araç ve gerecin uygun bir sıralama ile yerleştirilmesidir. Zamanında istenildiği zaman bulunacak şekilde yerleştirmesidir. Sınıflandırma, diğer bir kuraldır. Malzemenin sınıflandırılmasıdır. Standartlaştırma, üretimin standardlaştırması olarak karşımıza çıkıyor. Beşinci kural olarak disiplinli olunması öngörülmüyor. İşgörenin, çalıştığı yerde disiplinli olarak çalışması gerekir diyor.

Bu basit kurallar her ne kadar önemsiz gibi görünür ise de, uygulandığı takdirde, üretimde verimlilik ve kalite için önemli olduğu ortaya çıkacaktır.

6- Power Economy, Kasım 1995 Sayı 12.

Ülkemizde, sendikal örgütler, işgören kesiminin hakkını savunurken, işletmeleri dik-kate fek fazla almıyorlar. Özellikle son yıllarda vurgulanan kaliteyi ve kalitenin gerekli-liğini vurgulamıyor veya önemini bilmiyorlar. Kalitenin önemi, hem işçiye hemde sen-dikalara mutlaka anlatılmalıdır.

İsraf Etmeme Önemlidir:

İnsan gücünün ve teknolojinin israf edilmede kullanılması oldukça önemlidir. Tek-nolojiyi yerleştirirken, bu teknolojinin kapladığı yeri iyi hesaplamalıyız. Bir makina kendi işlevini yapmakta fazla yer işgal ediyorsa israf var demektir. O makinaya uygun yer bulmalıyız.

İşgören ile teknoloji arasında çalışma koordinasyonu iyi sağlanmalıdır. Makinayı na-sıl yerleştirirsek bir işçi birden fazla makine (iki makinaya) bakabilir. Böylece hem ma-kina başında çalışan işgören konusunda israf ortadan kalkmış olacaktır, hem de teknolo-ji israfı.

Üretimde artık parçaları nasıl değerlendireceğiz. Üretim örgütlerinde parça yaratal-mamaya önem verilmelidir. Eğer parça (artık parça) söz konusu ise, onu nerede değer-lendirebiliriz? O parçaları değerlendirebileceğimiz yere anında veya zamanında gönder-meliyiz. Nasılki üretim ve israfa gitmeyeceğimiz gibi, üretim artıklarında da israfa kesinlikle yer vermeyeceğiz.

Her örgütte, israfi engelleyen hatta ortadan kaldıran bir ekibin mutlaka kurulmasında yarar vardır. Bu ekibin görevi, artık parçaları işlenecek yere zamanında götürmesi ve iş-lenmesini sağlamaktır. Bu ekibin diğer bir özelliği ise israf konusunda eğitilmesidir. Bunlar bilgilendirilirse, diğerlerinin bilgilendirilmesi eğitilmesi daha kolay olacaktır (Birbirine öğretme yoluyla).

Sürekli Geliştirme (KAİZEN):

İş akışlarını, üretim süreçleri ve üretim çevresini sürekli iyileştirmeye yönelik bir arayışı, bir yönetimi ifade eder.⁷ Bir kaizan ekibi oluşturuyor. Bu ekibin görevi işleme-de yer alabilecek olan sorunları bulmak ve çözümüyle uğraşmaktır.

Kaizan ekibi, kendi aralarında işbölümü yapıyor. Üstlendikleri konu çerçevesinde, sorunları araştırıyor ve rapor ediyor. Bu sorunlarla ilgili çözüm önerileri getirtiliyor. Ka-izan ekibinin titiz çalışması sonucu örgütte sorun olacak her hangi bir şey kalmıyor.

Kaizan ekibinin bir diğer görevi, israfi ortadan kaldırmaktır. Ekibin araştırmaları so-nucu tuttukları rapora ilişkin yuvarlak masa çerçevesinde bir tartışma ortamı yapılıyor. Bu tartışma ortamında sorunlar ortaya konuyor ve çözüm aranıyor. Bu şekilde israf ön-lenmeye çalışılıyor. Hatta israf sorunu ortadan kalkıyor.

7- Power Economy, Kasım 1995 Sayı 12.

Ülkemizdeki işletmelerde, israf oldukça fazladır. Bunun önüne mutlaka geçilmesi gerekir. Kaliteyi artırmada işgörenlerinin tümünün ortak çalışmasıdır. Bir başka önemli olay, israfa açılan savaştır. İsrafa karşı savaş yapmaktır.

Bir Karşılaştırma:

Klasik seri üretim: General Motors Eraming hem (ABD Massachusettes) ile Klasik Yalın üretim, Toyota Takaoka (Japonya) nın karşılaştırılması;

Burada yapacağımız karşılaştırma her iki firmanın sistem olarak karşılaştırılmasıdır. Bu karşılaştırmada üretim sistemlerinin özelliklerini ortaya çıkarmaktır. ⁸

Klasik Seri Üretim:

- Koridorlarda boş gezen işçiler oldukça fazla, kimin ne yaptığı belli değil.
- İş alanlarında döküntü, parça ve çöpe atılacak yığınlar oldukça fazla, ambalaj ve kutuların büyük alanlar kapladığı görülmektedir.
- İşgörenlere işler eşit bir şekilde dağıtılmamış, kimin işi çok fazla kiminki çok az. Hatalı parçalar işaretlenmiyor ve kullanım yerine gitmiyor.
- Montaj hattının sonunda hatalı üretimden kalbura dönmüş tawem otomobiller, yoğun bir tamirat gereksinimiyle kuyrukta bekliyor.
- Montajda lazım olan parça ve araçlar saklı olduğu için, arabalar eksik bir şekilde müşteriye sunuluyor.
- Artıklar parçalar depo halinde işlenecek günü bekliyor.

Klasik Yalın Üretim:

- Fabrika koridorlarında boş gezen işgörene rastlanmıyor, işgören mutlak bir iş yerinde çalışıyor.
- İşgörenler arasında iletişimin sağlanması için gereken özen gösteriliyor ancak işi aksatmamak suretiyle.
- Her işgören kendine yetecek kadar parça bulunduruyor, gerekirse parça ihtiyacı zamanında gerçekleşiyor.
- Her işçi aynı suretle çalışacağı şekilde işler düzenlenmiştir.
- Bozuk parça zamanında tesbit ediliyor ve kalite kontrol odasına gönderiliyor.
- Üretim sonunda hatasız bir ürün olarak ortaya çıkıyor.
- Kalite kontrol da çalışanlar, örgütün kurallarına uymada gereken özeni gösteriyor.

8- Power Economy. Kasım 1995 Sayı 12.

Türk Kooperatifçilik Eğitim Vakfı Organları YÖNETİM KURULU

- Başkan** : **Kâmil ÖZDEMİR**
Pankobirlik Genel Müdürü
- Başkan Yardımcısı** : **M. Nedim YILMAZ**
TİGEM - Daire Başkanı
- Muhasip Üye** : **Turhan GEVREK**
Pankobirlik Genel Müdürlüğü Muhasebe Müdürü
- Üye** : **Doç. Dr. Burhan AYKAÇ**
G.Ü. İ.İ.B.F. Öğretim Üyesi
- Üye** : **Prof. Dr. Rasih DEMİRCİ**
G. Üni. İİBF İşletme Bölümü Öğretim Üyesi
- Üye** : **Prof. Dr. Celâl ER**
A.Ü. Ziraat Fakültesi Öğretim Üyesi
- Üye** : **Nurettin HAZAR**
Türk Kooperatifçilik Kurumu Eski Başkanı
- Üye** : **Yıldırım ÖZGEN**
T. Esnaf ve Sanatkarlar Kefalet Kooperatifleri
Merkez Birliği Müfettişi
- Üye** : **İlhan YILDIRIM**
Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği Genel
Müdürlüğü Uzman

DENETLEME KURULU

- Başkan** : **Rıza KOZANOĞLU**
Pankobirlik Genel Müdür Yardımcısı
- Üye** : **H. Turgut ÖZDENER**
Emekli
- Üye** : **Nail TAN**
Kültür Bakanlığı Türk Halk Müziği Korosu Uzmanı

◆ Vakıf organlarının üyelerinin isimleri Soyadı sırasıyla yazılmıştır.

TÜRK KOOPERATİFÇİLİK KURUMUNUN YAYINLARI

KDV DAHİL FİYATI
(1997 Yılı için)

1-	1163 Sayılı Kooperatifler Kanununun Uygulanmasında Kooperatiflerin Durumu ve Sorunları (VII. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi Tebliğler)	120.000
2-	Kooperatif Şirketler (Yayın No. 30)	60.000
3-	Çeşitli Ülkelerde Toprak Reformu Uygulamaları (Yayın No. 34)	120.000
4-	Kooperatifçilik ve İlkokul (Yayın No. 38)	60.000
5-	Kooperatifçilik Bilgisi (Yayın No. 40)	90.000
6-	Büyük Mağazacılık ve Tüketim Kooperatifçiliği (Yayın No. 41)	120.000
7-	Ekonomik ve Sosyal Gelişmeler Karşısında Türkiye'de Kooperatifçilik Politikası IX. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi-Tebliğler (Yayın No. 42)	75.000
8-	Türk Kooperatifçiliği Üzerine Düşünceler (Yayın No. 43)	120.000
9-	X. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi - Tebliğler (Yayın No. 44)	120.000
10-	Atatürk ve Kooperatifçilik (Yayın No. 45)	90.000
11-	The Co-operative Movement In Turkey And Its Exposed Developments (Yayın No. 46)	90.000
12-	Kooperatiflerin Vergilendirilmesi ve Vergi Sorunları (Yayın No. 47)	120.000
13-	Türkiye Ekonomisinde Tarımsal Amaçlı Kooperatifçilik İşletmeleri (Yayın No. 48)	180.000
14-	Kooperatiflerin Dış Ticaret Açısından Milli Ekonomiye Katkıları (Yayın No. 49)	180.000
15-	Köy Kalkınma Kooperatiflerinde Yönetim (Yayın No. 50)	120.000
16-	Çorlu İlçesi Seymen Köy Kalkınma Kooperatiflerinde Grup Tanımının Ekonomik Analizi (Yayın No. 52)	120.000
17-	Vakıflar Tüzüğü (Yayın No. 53)	60.000
18-	Karınca Dergisi Kooperatifçilikle İlgili Bibliyografya (Yayın No. 55)	120.000
19-	XI. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi - Tebliğler (Yayın No. 57)	180.000
20-	XI. International Turkish Cooperative Congress-Papers (Yayın No. 59)	180.000
21-	Türkiye'de Kooperatiflerin Verimli Çalışmaları Açısından Yatay ve Dikey Bütünleşme Hareketleri (Yayın No. 60)	180.000
22-	Tarımsal Üretimde Kooperasyon ve Türk Tarımına Uygulanabilirliği (Yayın No. 61)	120.000
23-	Marketin Functions On Foreign Trade In Turkey And In The United States Of America (Yayın No. 63)	180.000
24-	"Dünyada Mekan" Konut Kooperatifleri-Seminer-Tebliğleri (Yayın No. 64)	120.000
25-	"Altın Bilezik" Esnaf ve Sanatkarlar Kefalet Kooperatifleri - Seminer Tebliğleri (Yayın No. 65)	120.000
26-	"Bir Lokma Bir Hırka" Tüketim Kooperatifleri - Seminer Tebliğleri (Yayın No. 66)	120.000
27-	XII. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi - Tebliğler (Yayın No. 67)	180.000
28-	XII. International Turkish Cooperative Congress-Papers (Yayın No. 68)	180.000
29-	Türkiye'de Tüketim Kooperatiflerinin Bugünkü Durumu, Alınması Gereken Tedbirler - Araştırma (Yayın No. 70)	180.000
30-	Anadolu Basınında Kooperatifçilik (Yayın No. 71)	160.000
31-	Bütün Değişiklikleriyle Kooperatifler Kanunu (Yayın No. 72)	150.000
32-	Türkiye'deki Sendikal Faaliyetler İçindeki Tüketim Kooperatiflerinin Durumu ve Gelişme İmkanları - Araştırma (Yayın no. 73)	180.000
	Yeni Seminer Tebliğleri - (Kooperatifçilik Dergisi Özel Sayısı)	150.000
33-	Türkiye'deki Kooperatiflerin Avrupa Topluluğu Bünyesine Entegrasyonu - Seminer Tebliğleri (Yayın No. 74)	120.000
34-	"Kooperatifler ve Özelleştirme" Seminer Tebliğleri (Yayın No. 75)	120.000
35-	XIII. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi Türkçe Tebliğler (Yayın No. 76)	180.000
36-	XIII. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi-İngilizce/Almanca Tebliğler (Yayın No. 77)	210.000
37-	Kooperatif Yönetim Kurulu Üyelerinin Hukuki Sorumluluğu (Yayın No. 78) (1991 Yılı)	240.000
38-	1992 Kooperatifçilik Yıllığı (Yayın No. 80)	270.000
39-	XIV. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi Türkçe Tebliğleri (Yayın No. 81)	270.000
40-	XIV. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi İngilizce/Almanca Tebliğleri (Yayın No. 82)	270.000
41-	Milli Hakimiyetin İktisadi, Sosyal ve Kültürel Temelleri Sempozyomu Tebliğler (Yayın No. 83)	180.000
42-	1993 Kooperatifçilik Yıllığı (Yayın No. 84)	600.000
43-	1994 Kooperatifçilik Yıllığı (Yayın No. 85)	600.000
44-	XV. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi Türkçe Tebliğler (Yayın No. 86)	600.000
45-	XV. Milletlerarası Türk Kooperatifçilik Kongresi İngilizce/Almanca Tebliğler (Yayın No. 87)	600.000

DERGİLER	KARINCA	KARINCA KARDEŞ	KOOPERATİFÇİLİK	COOPERATION İN TÜRKİYE
Adet (TL)	200.000	Karınca'nın Eki	400.000	750.000
Adet \$	2	olup parasızdır.	4	8
Adet (DM)	3		4	12
Yıllık (TL)	2.000.000		1.500.000	1.500.000
	(12 sayı ve Karınca Kardeş)		(4 sayı)	(2 sayı)

Yayın İsteme Adresi : Türk Kooperatifçilik Kurumu, Mithatpaşa Cad. No. 38/A
06420 Kızılay/Ankara

Tel : (312) 431 61 25 - 431 61 26

Faks : (312) 434 06 46

Yayın Bedeli yatırmak için Banka Hesap No: T.C. Ziraat Bankası Kızılay Şb. 304400/4-5 - ANKARA
Not: PTT ile kitap yayın isteyenlerin, PTT masrafı dahil yayın bedelini hesabımıza yatırdıklarına dair makbuzlarını talep dilekçelerine eklemeleri gereklidir. (Beher kitap için PTT gideri: 30.000 TL.)